

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

AUŠRA BAGDONAVIČIENĖ
(TEISĖS FAKULTETAS, VERSLO TEISĖS PROGRAMA)

STARE DECISIS DOKTRINA BENDROSIOJOS TEISĖS TRADICIJŲ VALSTYBĖSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. Rimvydas Norkus

Vilnius, 2007

TURINYS

IVADAS	3
1. STARE DECISIS DOKTRINOS SAMPRATA	6
1.1. <i>Stare decisis</i> doktrinos apibrėžtis	6
1.2. <i>Stare decisis</i> doktrinos vystymosi istorinės prielaidos	10
1.3. <i>Stare decisis</i> doktrinos pagrindas: samprotavimo pagal analogiją teorija ir deklaratyvinė precedento teorija	13
1.4. <i>Stare decisis</i> doktrinos tikslas, reikšmė, jos privalumai ir trūkumai	16
2. TEISMINIS PRECEDENTAS KAIP STARE DECISIS DOKTRINOS IŠDAVA	20
2.1. Bendrosios teisės tradicijų valstybių teisės šaltinių įvairovė: teismo precedento vieta teisės šaltinių sistemoje	20
2.2. Teismo precedento struktūra: <i>ratio decidendi</i> (<i>sprendimo esmė</i>) ir <i>obiter dictum</i> (<i>pasakyta tarp kitko</i>). <i>Ratio decidendi</i> identifikavimas ir taikymas teismų praktikoje kaip <i>Stare decisis</i> laikymosi elementas.	22
2.3. Teismo precedento reikšmė ir teisinė galia. Teisminių precedentų rūšys	27
3. STARE DECISIS TAIKYMO FORMOS	
3.1. Vertikalus, atsižvelgiant į teismų hierarchiją, <i>Stare decisis</i> taikymas. Horizontalus, teismams atsižvelgiant į savo ankstesnius sprendimus bei į tos pačios grandies teismų sprendimus analogiškose bylose, <i>Stare decisis</i> taikymas	31
3.2. <i>Stare decisis</i> taikymo teismuose išimtys	35
3.3. „Griežta“ ir „Silpna“ <i>Stare decisis</i> : Kuris iš šių modelių efektyvesnis ir tikslingesnis šiuolaikinėje teismų praktikoje?	39
3.4. <i>Stare decisis</i> doktrinos taikymo ypatumai Jungtinių Amerikos Valstijų ir Anglijos teisėje. Lyginamasis aspektas.	45
3.5. Teismo precedento privalomumo Lietuvoje problema. <i>Stare decisis</i> šiandienos Lietuvoje- realybė?	47
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IVADAS

Lietuva yra viena iš romanų-germanų (kontinentinės) teisinės sistemos valstybių. Vienas iš būdingų šiai teisės sistemai požymių yra įstatymo, kaip teisinės sistemos teisės šaltinio, iškėlimas į pirmą vietą. Tačiau teisės moksininkai ir praktikai vis dažniau greta įstatymo akcentuoja ir kitus teisės šaltinius, tokius, kaip teisminis precedentas. Nors, atsižvelgus į esamą Lietuvos teismų praktiką, vis mažiau abejojama teismo precedento egzistavimu ir jo privalomumu Lietuvos Respublikoje, tačiau nėra plačiai analizuota, koks yra įstatymo ir teismo precedento santykis, teisėjų vaidmuo teisėkūros procese. Atsižvelgiant į vis didėjančią teismo precedento autoritetą Lietuvos Respublikoje, aktuali tampa ir *Stare decisis* doktrinos analizė- būtent teismo precedento esmę ir sudaro *Stare decisis* doktrina, grindžiama teismo sprendimo autoritetu: visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teisminis precedentas. *Stare decisis* doktrina, istoriškai susiformavusi ir labiausiai paplitusi valstybėse, kur galioja bendrosios teisės tradicija, kur itin sureikšminamas teismų vaidmuo ne tik taikant, bet ir aiškinant teisę, kur precedentui pripažįstama įstatymo galia, yra plačiai nagrinėta užsienio autorių (Robert A. Sprecher, Thomas G. Field III, Daniel A. Farber, Drew C. Ensign ir kt.) darbuose, tačiau Lietuvos mokslininkų darbuose šiai temai buvo visai neskirta, arba skirta labai mažai dėmesio.

Magistriniame darbe aptariamų klausimų aktualumą, o kartu ir nagrinėjamos temos praktinę reikšmę atskleidžia tai, kad Lietuvoje vis drąsiau teisminis precedentas pripažįstamas privalomu teisės šaltiniu (itin svarbus žingsnis buvo žengtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, 2006 m. kovo 28 d. nutarime prakalbus apie teismo precedento privalomumą), o jo įpareigojantis pobūdis, pasireiškiantis per *Stare decisis* doktrinos taikymą, mūsų valstybėje yra nenagrinėtas, arba nagrinėtas epizodiškai. Būtent tai paskatino atidžiau pažvelgti į kitos, nei Lietuvos, teisinės sistemos suformuluotą doktriną, sistemiškai ir nuosekliai analizuoti jos vystymosi raidą, joje įkūnyjamas teisinės vertybes, jos taikymo teisminėje praktikoje privalumus ir trūkumus, jos „autoritetingą svorį“ teismams formuojant teismų sprendimus. Magistriniame darbe bus siekiama susipažinti su šios doktrinos taikymo ypatumais bendrosios teisės tradicijų valstybėse idant ateityje būtų galima tinkamai įvertinti šios doktrinos įtaką ir galimas jos vystymosi mūsų valstybės teisinėje sistemoje prielaidas ir perspektyvas.

Magistrinio darbo objektas yra *Stare decisis* doktrina.

Magistrinio darbo dalykas yra *Stare decisis* doktrinos taikymas ir efektyvumas bendrosios teisės tradicijų (Anglijos¹ ir Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau-JAV), valstybėse.

Magistrinio darbo tikslas yra kompleksiskai išanalizuoti teorinius bei praktinius *Stare decisis* doktrinos taikymo aspektus bendrosios teisės tradicijų valstybėse (Anglijoje ir JAV), atskleisti *Stare decisis* doktrinos problematiką ir ypatumus.

Uždaviniai- siekiant aukščiau minėto magistro baigiamojo darbo tikslo, keliami tokie tyrimo uždaviniai:

- aptarti *Stare decisis* doktrinos istorines ištakas bendrosios teisės tradicijų (Anglijos ir JAV) valstybėse bei supažindinti su teorijomis, esančiomis *Stare decisis* doktrinos pagrindu;
- atskleisti *Stare decisis* doktrinos sampratą bei apibrėžti jos turinį, remiantis Lietuvos ir kitų šalių mokslininkų samprotavimais;
- analizuoti *Stare decisis* doktrinos taikymo bendrosios teisės tradicijų valstybėse (Anglijoje ir JAV) privalumus ir trūkumus;
- aptarti teisminio precedento *ratio decidendi* privalomumą, nulemtą *Stare decisis* doktrinos egzistavimu;
- apibendrinti Anglijos ir JAV teismų formuluojamą praktiką, atskleisiančią *Stare decisis* doktrinos taikymo ypatumus;
- atliktos analizės pagrindu suformuluoti išvadas ir pateikti pasiūlymus dėl *Stare decisis* doktrinos veiksmingumo bendrosios teisės tradicijų (Anglijos ir JAV) valstybėse.

Magistrinio darbo hipotezė. Bendrosios teisės tradicijų valstybėse *Stare decisis* doktrinos taikymas yra pakankamai veiksmingas, leidžiantis modifikuoti *Stare decisis* taip, kad ši doktrina būtų taikoma su išimtimis, jeigu teismų sukurtos teisės atžvilgiu visuomenės poreikiai yra pakitę.

Magistriniame darbe naudojami metodai. Remiantis tiek teoriniais, tiek empiriniais mokslinių tyrimų metodais, siekiama atskleisti nagrinėjamos temos esmę. Magistriniame darbe naudojami tokie socialinių mokslų tyrimo metodai – teoriniai (lyginimo, istorinis, analizės, apibendrinimo) empiriniai (dokumentų analizės).

Magistriniame darbe vartojamos pagrindinės sąvokos yra *Stare decisis* doktrina, teisminis precedentas, bendrosios teisės tradicija.

Tyrimo šaltiniai. Šiame darbe buvo panaudota šiuolaikinių užsienio autorių, tokių kaip Cross R., Harris J.W., Machester C., Salter D., Slapper G. ir kitų moksliniai darbai. Daug naudingos informacijos rasta Mykolo Romerio universiteto prenumeruojamų užsienio duomenų bazių teisės žurnaluose, kuriuose publikuojami geriausi užsienio mokslininkų darbai. Iš Lietuvos

¹ Pažymėtina, kad Anglija turi būti suprantama ne kaip Didžioji Britanija-be Šiaurės Airijos ir Škotijos.

autorių, nagrinėjusių teismo precedento reikšmingumą jo tėvynėje Anglijoje paminėtiną Vasiliauska V., kurio darbai buvo itin reikšmingi atskleidžiant teismo precedento privalomumo temą, *ratio decidendi* identifikavimą. Taip pat bandant atsakyti į klausimą dėl efektyviausio horizontaliosios *Stare decisis* modelio, didelę naudą turėjo JAV Aukščiausiojo Federacinio teismo bylos.

Darbo struktūra. Pirmoji darbo dalis yra teorinė, įvedanti į antrą. Čia atskleidžiama *Stare decisis* doktrinos sąvoka, jos istorinė raida, nurodomi galimi doktrinos privalumai ir trūkumai. Antroji dalis taip pat teorinė. Jos tikslas-atskleisti *Stare decisis* doktrinos ir precedentinės teisės santykį, kaip jis pasireiškia, todėl čia apžvelgiamas teisminis precedentas kaip teisės šaltinis apskritai, būdai, kaip teisingai identifikuoti teismo precedento *ratio decidendi* ir išskiriamos teisminių precedentų rūšys. Trečioji darbo dalis teorinė-praktinė. Joje analizuojamos *Stare decisis* taikymo teismuose formos, modeliai, keliamas klausimas dėl geriausio *Stare decisis* modelio kaip būdo, pateisinančio visuomenės lūkesčius ir skirtą užtikrinti asmenų lygiateisiškumą. Toliau daromas trumpas ekskursas į Lietuvos teisinę sistemą ir bandoma išspręsti teismo precedento privalomumo Lietuvoje problema. Darbas baigiamas visaapimančiomis išvadomis, pagrįstomis darbo metu gautais rezultatais.

1. *STARE DECISIS* DOKTRINOS SAMPRATA

1.1. *Stare decisis* doktrinos apibrėžtis

“Sistemos, remiantis kuriomis teismo sprendimai yra teisės šaltiniai sprendžiant vėlesnes bylas, yra *Stare decisis*. Tiksliai *Stare decisis* reikšmė geriausiai atskleidžiama per lotynišką *Stare decisis* terminą, kuris reiškia “sekti precedentaais ir nekeisti išspręstų klausimų sprendimų”². (lot. *stare decisis et non quieta movere*).

Džonas Gardneris (John C. Gardner) *Stare decisis* doktriną apibūdina kaip nurodančią, kad teismo priimtais sprendimais turi būti remiamasi kaip precedentaais³.

“*Stare decisis et non quieta movere* doktrina yra teisiškai sukurta ir reiškia sekti ankstesniais sprendimais ir netrikdyti ramybės”⁴.

Štai, pavyzdžiui, Bleko (Black’s) teisės žodyne *Stare decisis* apibrėžiama kaip doktrina, pagal kurią teismui yra privaloma remtis ankstesniais teismo priimtais sprendimais, kai bylinėjimosi metu iškyla tapačios aplinkybės. Remiantis William M. Lile, teismo precedento laikymasis paremtas *Stare decisis* doktrina, kuri reiškia, jog, jeigu teisinis klausimas kartą jau buvo oficialiai išspręstas, toks teismo sprendimas daugiau jau nebus peržiūrimas to paties teismo, ar teismų, kurie yra įpareigoti sekti aukštesnės instancijos teismų sprendimais. Tai galima padaryti nebent tik išimtinėse bylose, esant „būtinoms priežastims“⁵.

„Nors *Stare decisis* nėra neliečiama, mūsų teisinė sistema reikalauja, kad teismo sprendimas būtų pakeistas tik esant „gerai priežastčiai“. Jei „geros priežasties“ nerandama, ankstesnis teismo sprendimas nebus atmestas“⁶.

Nei Bleko (Black’s) teisės žodyno, nei Gifis Steven H. teisės žodynų autoriai, vartojantys sąvokas: „būtina priežastis“ ar „gera priežastis“, neatskleidžia šių sąvokų esmės. Kokios tos priežastys, leidžiančios nukrypti nuo ankstesnių teismų sprendimų, bus bandoma atskleisti magistrinio darbo autorės, analizuojant *Stare decisis* doktrinos taikymo mechanizmą teismuose ir išimtis iš šios doktrinos taikymo.

² Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. –West group, 2003. P. 64.

³ Gardner John C. A comparison of the doctrine of judicial precedent in American law and in Scots law // Bar of Scotland. 1940. P. 775.//

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf; prisijungimo laikas: 2007-01-10

⁴ Thomas G. Field III. The role of *Stare decisis* in the Federal circuit // The federal circuit Bar journal . 1999-2000, Vol.9, No.2. P. 204.

[/http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf](http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf); prisijungimo laikas: 2007-01-10

⁵ Garner Bryan A. Black’s law dictionary. -St. Paul, Minn: West group, 1999. P. 1414.

⁶ Gifis Steven H. Law dictionary. -New York: Barron’s, 1996. P. 484.

Išanalizavus įvairiuose teisės žodynuose (Black's law dictionary, Collins dictionary law, L.B. Curzon Dictionary of law, Oxford dictionary of law, Steven H. Gifis Law dictionary) pateikiamą *Stare decisis* sąvoką, galima padaryti nevienareikšmišką išvadą, jog visuose juose *Stare decisis* vienaip ar kitaip apibrėžiama kaip *doktrina, reiškianti, kad teismui yra privaloma tvirtai laikytis ankstesnių precedentų, kai vykstant bylinėjimuisi iškyla tos pačios aplinkybės*.

Ižvelgiant *Stare decisis* doktrinos ir teismo precedento sąsają, kartu reikėtų trumpai aptarti ir pačią teismo precedento sąvoką. Taigi teisminis precedentas teisės mokslininkų ir praktikų suprantamas kaip teisėjo suformuluota nauja teisės norma, skirta konkrečiam teisminiam ginčui spręsti. Analizuojant įvairių autorių (Nekrošiaus V., Mikelėno V., Laužiko E., Vasiliausko V., Driuko A., Vaišvilos A., Mančesterio K, Salterio D. ir kt.) pateikiamus teismo precedento apibrėžimus, galima išskirti esminius šios sąvokos elementus ir pagrindinius teismo precedento bruožus:

- tai-elgesio taisyklė;
- teisminiu precedentu sukuriamą teisės normą *ad hoc* (tam atvejui), kuria vėliau galėtų vadovautis teismai;
- skiriamasis teismo precedento bruožas yra jo įpareigojantis pobūdis, kuris pasireiškia per *Stare decisis* principo galiojimą;
- *Stare decisis*, grindžiamas teismo sprendimo autoritetu, sudaro teismo precedento esmę, nes būtent remiantis *Stare decisis*, visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teisminis precedentas;
- vadovaujantis teisminiais precedentais, išvengiama skirtingo tos pačios teisės normos aiškinimo ir tokių pačių faktinių aplinkybių vertinimo;
- remiantis teisminiu precedentu užpildoma teisės spraga;

„Pažymėtina, kad precedentu privalu vadovautis tik tokioje byloje, kuri iš esmės panaši į ankstesnę, t.y. į tą, kurioje išaiškinta ta pati teisės norma, taikoma panašioms faktinėms aplinkybėms. Kitaip tariant, panašia pripažintina byla, kurioje teismo sprendimo *ratio decidendi* sutampa su nagrinėjamos bylos *ratio*- faktinėmis bylos aplinkybėmis, kurioms taikyta teisės norma nurodant jos išaiškinimo ir taikymo argumentus“⁷. Apie teisminį precedentą, siekdama plačiau atskleisti šio teisės šaltinio ir nagrinėjamos doktrinos sąsają, magistrinio darbo autorė kalbės vėliau, kitame skyriuje.

Grįžkime prie *Stare decisis* sampratos. Rupertas Krosas (Ruppert Cross) ir Dž.V. Haris (J. W. Harris), plačiai nagrinėję teismo precedento, kaip teisės šaltinio vietą Anglijos teisėje,

⁷ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I dalis.-Vilnius:Justitia, 2003. P.111-112.

kalba apie dvi skirtingas *Stare decisis* doktrinos interpretacijas. „Bendroji ortodoksinė *Stare decisis* interpretacija, [...] yra *Stare rationibus decidendis*, kas reiškia, laikytis ankstesnių bylų *rationes decidendi*, bet kartais yra naudojamas siauresnis *Stare decisis* aiškinimas“⁸. Remiantis siauresne *Stare decisis* doktrinos prasme, teisiškai įpareigojantis teismo sprendimas bus tik tada, kai teismas, kuriam privalu remtis šiuo sprendimu vėlesnėje byloje, neras pagrįstų, teisiškai svarbių skirtingų aplinkybių ankstesnėje ir nagrinėjamoje byloje.

Trumpai aptarus *Stare decisis* ir teismo precedento sampratą, reikėtų padaryti takoskyrą tarp bendrosios teisės tradicijų valstybėse nusistovėjusios *Stare decisis* doktrinos ir vis dažniau kontinentinės teisės valstybėse akcentuojamo teismo jurisprudencijos tęstinumo, jos nuoseklumo ir nuspėjamumo. Kur esminis jų skirtumas? Prisiminkime, jog teisės moksle skiriamos dvi teisinės sistemos (tradicijos): romanų-germanų (kontinentinė) ir anglosaksų (bendroji). Šioje vietoje labai svarbu atkreipti dėmesį į vieną bruožą, skiriantį pastarąją teisės sistemą nuo kontinentinės: teisės šaltiniai čia yra „ne tai, kas, eilinio pilečio manymu, reguliuoja jo elgesį, o tai, į ką orientuojasi teismai nustatydami teisės normas, taikytinas konkrečiam ginčui spręsti. Dažnai rašytiniai šaltiniai tradiciškai atskiriami nuo nerašytų. Šiuo painiojančiu atskyrimu siekiama parodyti kontrastą tarp formaliai išleistų įstatymų ir tų, kurie nebuvo išleisti, pastariesiems priskiriant ir teismų sprendimus, ir papročius, ir labai svarbias anglų teisei tradicijas bei karališką prerogatyvą. Anglų teisė iš esmės yra teisingumo vykdymo metodas, ir tai liudija jos šaltinių įvairovė“⁹. Vienas iš skiriamųjų šių teisinių sistemų bruožų, pasak K. Cveigerto (K. Zweigert), H. Kotco (H. Kotz), yra teismo mąstymo stilius, apibūdinantis bendrąją teisę kaip besiplėtojančią „nuo sprendimo prie sprendimo per laipsniškai augančią tradiciją; savo istorine kilmė ji yra ne įstatyminė, o bylų teisė“¹⁰. Taigi bendroji teisė daugiausia vystosi per teismo precedentų sistemą. Ar nesupanašėja šios dvi atskiros teisinės sistemos, kontinentinėse valstybėse akcentuojant teismo praktikos nuoseklumą ir nuspėjamumą? Įdomu tai, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. viename savo nutarimų pirmą kartą pagaliau prabilo apie Lietuvoje funkcionuojančio teismo precedento privalomumą, kurio egzistavimo pagrindas yra Konstitucijoje suformuluotas teisinės valstybės principas. Kartu šis principas „suponuoja jurisprudencijos tęstinumą, taip pat kad naujų teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti racionaliai teisiškai nemotyvuoti valiniai aktai. Kaip bendrosios kompetencijos teismai, inter alia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos apeliacinis teismas, pagal savo kompetenciją privalo užtikrinti atitinkamos jurisprudencijos tęstinumą (inter alia tai, kad bendrosios kompetencijos teismų praktika būtų

⁸ Cross R., Harris J.W. Precedent ir English Law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P.100.

⁹ Glendon M.A., Gordon M.W., Osakwe C. Vakarų teisės tradicijos.-Vilnius:Pradai, 1993. P. 233.

¹⁰ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas.-Vilnius:Eugrimas, 2001. P.72.

koreguojama (nuo teismų ligi tol saiščiusių precedentų būtų nukrypstama ir nauji precedentai būtų kuriami) tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tai, kad toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismų ligi tol saiščiusių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais būtų deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas [...] kaip analogišką priedermę turi pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų aukščiausiųjų instancijų teismai (administracinių teismų sistemoje-Vyriausiasis administracinis teismas) taip ir Konstitucinis Teismas privalo užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštaringumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą, remdamasis savo jau suformuota oficialia konstitucine doktrina bei precedentais¹¹. Nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos oficialiai buvo išspręsta teismo precedento privalomumo Lietuvoje problema. Tačiau kartu šis nutarimas įvedė ir prieštaravimų bei sukėlė diskusijų dėl to, ar Konstitucinio Teismo kaip „negatyvaus“ įstatymų leidėjo nutarime konstatuotas teisminių precedentų privalomumas prilygsta teisminių precedentų privalomumo įtvirtinimui teisės aktuose? Atsižvelgiant į tai, jog „skiriamasis teismo precedento bruožas Anglijoje yra ne tai, kad teisėjas, nagrinėdamas bylas, turi atkreipti dėmesį į analogiškų bylų sprendimus, o jo įpareigojantis pobūdis, kuris pasireiškia per *Stare decisis* (lot. *laikytis to, kas jau nuspręsta*) principo galiojimą, kurio esmė yra ta, kad žemesnės instancijos teismai privalo vadovautis aukštesnės instancijos teismų sprendimais, o apeliacinės instancijos teismai- savo pačių ankstesniais sprendimais (išskyrus Lordų rūmus)“¹², norėtusi daryti išvadą, jog ir Lietuvoje bei kitose kontinentinės teisės valstybėse, oficialiai pripažįstančiose precedentą, *Stare decisis* doktrina sėkmingai funkcionuoja. Tačiau kol galutinai nėra išspręsta teismo precedento privalomumo problema, jo vieta teisės šaltinių sistemoje, nuo tokių kategoriškų išvadų derėtų susilaikyti. Į klausimą, ar galima tvirtinti, jog Lietuvoje egzistuoja *Stare decisis* doktrina, magistrinio darbo autorė pabandys atsakyti darbo pabaigoje, išanalizavusi *Stare decisis* doktrinos ypatumus bendrosios teisės tradicijų valstybėse ir atlikdama trumpą ekskursą į Lietuvos teisinę sistemą.

Šiame poskyryje pateikta tik keletas *Stare decisis* doktrinos apibrėžimų, atskleidžiančių jos esmę. Apibendrinant, remiantis įvairių teisės mokslininkų samprotavimais, išskiriami šie esminiai doktrinos požymiai:

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr.36-1292.

¹² V. Vasiliauskas. Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje // Teisė. 2002, Nr. 42. P. 153.

- *Stare decisis* doktrina yra svarbiausias bendrosios teisės valstybėse suformuotos precedentinės teisės doktrinos elementas;
- Privalomumas žemesnės instancijos teismams atsižvelgti į aukštesnės instancijos teismų suformuluotus sprendimus sprendžiant visas analogiškas vėlesnes bylas (vertikalus, atsižvelgiant į teismų hierarchiją, *Stare decisis* doktrinos taikymas);
- Privalomumas teismams atsižvelgti į savo bei į tos pačios teisminės grandies teismų ankstesnius sprendimus analogiškose bylose (horizontalus *Stare decisis* doktrinos taikymas);
- *Stare decisis* doktrina nėra vadovaujama „aklai“. Galimos išimtys iš *Stare decisis* taikymo.

1.2. *Stare decisis* doktrinos vystymosi istorinės prielaidos

Stare decisis doktrina išsivystė bendrosios teisės valstybėje Anglijoje. Senieji bendrosios teisės tradicijų teismai manė, jog vienam iš teisėjų priėmus sprendimą, siekiant pastovumo ir esant panašioms bylų aplinkybėms, kiti teisėjai, nagrinėdami bylas, turėtų priimti tokius pačius sprendimus. Deja, *Stare decisis* doktrinos vystymasi daugelį metų stabdė tai, jog nebuvo bibliotekų, kuriose galėjai ieškoti informacijos apie ankstesnius teismo sprendimus. Taigi sistema buvo ribojama kiekvieno teisėjo atmintimi. Pirmoji šios problemos sprendimo galimybė buvo pasiūlyta teisėjo Enri de Braktono (Henri de Bractono) 1250 metais. Jis pasiūlė surašyti traktatą, kuriame būtų suvesti išbaigti atrinktų bylų nuorašai. Tačiau dauguma jo cituotų bylų buvo sprendimai, priimti praėjusios kartos teisėjų, o ne jo amžininkų¹³. Vis tik „istorikai sutinka, kad Braktono „Užrašai“, susidedantys iš Anglijos teismų sprendimų, tapo varomąja doktrinos jėga. Pats Braktonas nesuprato moderniosios *Stare decisis* doktrinos esmės, tačiau atkreipė teisininkų dėmesį į praeities sprendimus“¹⁴.

Su *Stare decisis* doktrinos raida stipriai susiję ir pirmieji išsamūs teismų sprendimų rinkiniai, taip vadinamosios „Metų knygos“. Šių rinkinių svarba pasireiškia tuo, jog juose ne tik buvo surinkti ir skelbiami teismų sprendimai, bet ir daromos nuorodos į ankstesnius sprendimus, teigiant, kad kai kurie iš jų turėjo ypatingą autoritetą.

¹³ Thomas G. Field III. The role of *Stare decisis* in the Federal circuit // The federal circuit Bar journal. 1999-2000, Vol.9, No.2. P. 204-205. // http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

¹⁴ Sprecher Robert A. The development of the doctrine of *Stare decisis* and the extent to which it should be applied // American Bar Association journal. 1945, P. 506. // http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

Stare decisis doktrinos vystymuisi didelės įtakos taip pat turėjo žymaus XVIII a. pradžios teisininko V. Blekstouno (W. Blackstone) darbai. Šis mokslininkas pastebėjo: „yra nusistovėjusi taisyklė tvirtai laikytis ankstesnių sprendimų, kai tapatūs klausimai iškyla bylinėjimosi metu“¹⁵. Šis mokslininkas manė esant būtina bylos šalims remtis precedentais, nes precedentų sistema užtikrintų ir padidintų teismo darbo efektyvumą ir teisinės sistemos stabilumą, kadangi precedentų dėka nusistovėjusios teisės normos nebūtų dažnai keičiamos.

Tačiau galutinai *Stare decisis* doktrina susiformavo tik XVIII-XX a. „Toks palyginti vėlyvas šios doktrinos susiformavimas (turint omenyje tą faktą, kad apskritai pati Anglijos teisinė sistema gyvuoja apie 900 metų) yra visiškai natūralus, nes tam, kad tokia griežtos hierarchijos principu besiremianti teisminių precedentų sistema veiktų, reikia būtinų prielaidų: bendros, hierarchija pagrįstos teismų sistemos, teismų sprendimų oficialaus skelbimo ir šių sprendimų profesionalaus susistemavimo. Visos šios prielaidos kaip tik ir susidarė XIX a. antrojoje pusėje: ataskaitų apie teismų sprendimus (trumpos sprendimų santraukos) lygis pasiekė dabartinį jau XIX a. pradžioje, 1873-1875 m. teismų sistemos reformos padarinys buvo reguliarus teismų sprendimų ataskaitų skelbimas, dar nuo 1865 m. buvo pradėti oficialiai publikuoti teisminiai precedentai, tarp jų ir Lordų Rūmų sprendimai. Svarbiausias iš minėtos teismų reformos tikslų buvo bendros teismų sistemos sukūrimas Anglijoje. Reforma buvo atlikta, ir Anglijoje pradėjo veikti bendra, centralizuota, hierarchinė teismų sistema, pakeitusi iki tol savarankiškai egzistavusias bendrosios teisės ir teisingumo teisės teismines sistemas. Aukščiausia teismine bendros sistemos instancija tapo Lordų Rūmai, o tiksliau-Lordų Rūmų Teismo komitetas, kurį sudarė 13-a teisėjų, profesionalių teisininkų. Tokiu būdu jau XIX a. ir teismai pasiekė profesionalumo lygį, kurio reikalauja šiuolaikinė teisė. [...] Kalbant apie *Stare decisis* principo evoliuciją, svarbu paminėti, kad XIX a. 7-ajame dešimtmetyje pirmos instancijos teismo teisėjas, sprenddamas bylą, galėjo neatsižvelgti į Lordo kanclerio sprendimą analogiškoje byloje, motyvuodamas tuo, kad lordas-kancleris, priimdamas sprendimą dėl apeliacijos, kuria buvo apskūstas lordo-kanclerio teismo sprendimas, aiškiai suklydo. Taisyklė, kad Apeliacinis teismas privalo besąlygiškai atsižvelgti į ankstesnius sprendimus, galutinai nusistovėjo tik XX a., tuo tarpu dar 1903 m. Apeliacinis teismas laikėsi kitokios nuomonės. Taip pat Lordų Rūmai ėmė griežtai laikytis savo ankstesnių sprendimų tik XIX a. pabaigoje, kai dar XIX a. viduryje Lordų Rūmai nebuvo susaistyti savo ankstesnių sprendimų“¹⁶. Kalbant apie *Stare decisis* raidą, reikia paminėti itin reikšmingą dokumentą, lėmusį didžiulius pokyčius šios

¹⁵ Barnhart R. Principled pragmatic *Stare decisis* in constitutional cases // Notre Dame law review.2004-2005, Vol. 80. P.1912. //

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf
prisijungimo laikas 2007-01-10

¹⁶ V. Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje // Teisė. 2002, Nr. 42, P. 153-154.

doktrinos taikyme teismų praktikoje. Tai 1966 m. Lordų Rūmų paskelbtas pranešimas teismų praktikos klausimais (*Practice Statement of 1966*). Šiame pranešime skelbiama: „Lordų rūmai atkreipia dėmesį, jog teisminis precedentas yra būtinas elementas, padedantis atsakyti, kas yra teisė bei teisingai ją taikyti nagrinėjant individualias bylas. Teisminis precedentas lemia tam tikrą teisinį tikrumą [...] ir reguliarių teisinių taisyklių vystymąsi. Tačiau Lordų rūmai pripažįsta, jog pernelyg griežtas ankstesnių precedentų laikymasis gali privesti prie neteisingumo konkrečioje byloje ir nepateisinamo teisės raidos apribojimo. Todėl Lordų rūmai siūlo pakeisti esamą praktiką taip-esant būtinybei nesilaikyti ankstesnių įpareigojančių teisminių precedentų“¹⁷. Tokiu būdu patys Lordų rūmai „griežtą“ *Stare decisis* doktrinos taikymą Anglijoje „sušvelnino“ leisdami sau nesivadovauti savo pačių ankstesniais sprendimais, atsižvelgiant į pakitusias socialines aplinkybes. Tiesa, šis pranešimas kartu sukėlė ir teisės mokslininkų diskusijas dėl jo formos: kodėl Lordų rūmai pasirinko pranešimą teismų praktikos klausimais kaip procedūrinį dokumentą, o nesuformulavo šių teiginių kuriame nors iš savo sprendimų (ką, kaip matysime vėliau, padarė Apeliacinis teismas)? Kaip ten bebūtų, pirmosiomis bylomis, kuriose Lordų rūmai pakeitė ankstesnius sprendimus, tapo *The Johanna Oldendorff, Miliangos v. George Frank (Textiles) Ltd, Dick v. Burgh of Falkirk, Vestey v Inland Revenue Commissioners, Khawaja, R v Shivpuri, R v Howe, Murphy v Brentwood District Council, Conway v. Rimmer, Herrington v British Rail Board*.

Šiais laikais yra gausu įvairių pranešimų teismų praktikos klausimais. Galima paminėti veikiančią ne pelno siekiančią organizaciją- „Teisminės praktikos pranešimų Anglijai ir Veilsui Tarybą“ (*Incorporated Council of law reporting for England and Wales*), kuri leidžia įvairius rinkinius teisminės praktikos klausimais. Žinoma, ne visos teismuose išspręstos bylos patenka į rinkinius, o tik tos, kuriose išspręsti svarbūs teisės, o ne fakto klausimai¹⁸.

Nors *Stare decisis* doktrinos tėvyne laikytina Anglija, tačiau nereikia pamiršti, kad *Stare decisis* vystėsi ir kitose bendrosios teisės tradicijų valstybėse. Štai JAV *Stare decisis* doktrina prie Angliškosios priartėjo tik XX a. JAV mokslininkai išreiškė panašų požiūrį dėl *Stare decisis*. Visi jie buvo įsitikinę *Stare decisis* veiksmingumu, bet jų požiūris stipriai skyrėsi nuo angliškojo, kada *Stare decisis* neturėtų būti taikoma. A. Hamiltonas (Hamilton) gynė griežtas taisykles ir precedentes kaip priemonę išvengti savavališkos diskrecijos teismuose. Madisonas (Madison) buvo ne toks griežtas kaip Hamiltonas, teigdamas, jog *Stare decisis* turėjo ribas ir nustačius, jog ankstesniu precedentu suformuluota aiški teisinė klaida, jis turėtų būti peržiūrėtas. Taigi ankstyvieji apžvalgininkai laikėsi požiūrio, kad *Stare decisis* buvo reikšminga užtikrinti

¹⁷ Cross R., Harris J.W. Precedent ir English Law. -Oxford: Clarendon Press, 1991. P.104.

¹⁸ Plačiau žr. Sims V. English law and terminology. A guide for practioners and students.-London:Nomos, 2006. P.30.

teisėtumui ir kad precedentai retais atvejais turėtų būti keičiami. Vis tik JAV *Stare decisis* doktrina priėmė tris pagrindinius Angliškosios *Stare decisis* bruožus: pirma, tikslą, kad klaidingi teismų sprendimai būtų pakeisti; antra, teisėjų pasirinkimo galimybę esant keliems prieštaringsiems precedentams; ir trečia, tai, jog precedento *ratio decidendi* yra autoritetingas. Tačiau kartu JAV *Stare decisis* doktrina suformulavo ir išvystė dvi naujas revoliucines *Stare decisis* doktrinos nuostatas, kurios, būdamos svetimos Angliškajai *Stare decisis* doktrinai, įnešė tam tikrą lankstumo elementą taikant *Stare decisis* teismuose, atskirų kategorijų bylose. Pirmasis ir svarbiausias „Amerikietiškosios“ doktrinos elementas yra JAV Aukščiausiojo Federacinio teismo požiūris sprendžiant bylas, kuriose liečiami klausimai, susiję su Federacinės Konstitucijos nuostatų taikymu. Šios kategorijos bylose teismas itin dažnai keisdavo anksčiau priimtus teismo sprendimus, kuriuos manė esant klaidingus. Antrasis revoliucinis skirtumas tarp Angliškosios ir „Amerikietiškosios“ *Stare decisis* doktrinos yra požiūris į „laiko dvasią“. „Amerikietiškoji“ doktrina yra daug jautresnė socialinei, ekonominei, politinei evoliucijai ir pokyčiams, todėl čia daug dažniau nukrypstama nuo ankstesnių teismų sprendimų, atsižvelgiant į šiuos pokyčius¹⁹.

Baigiant šį poskyrį, galima apibendrinti:

- *Esminiai įvykiai, turėję didžiausią įtaką Stare decisis doktrinos vystymuisi Anglijoje buvo pirmieji mokslininkų darbai, teismų sprendimų rinkiniai, XIX a. Teismų reforma, 1966 m. pranešimas teisminės praktikos klausimais.*
- *Esminiai įvykiai, turėję didžiausią įtaką Stare decisis doktrinos vystymuisi JAV tapo Angliškosios Stare decisis nuostatų perėmimas, mokslininkų darbai.*

1.3. *Stare decisis* doktrinos pagrindas: samprotavimo pagal analogiją teorija ir deklaratyvinė precedento teorija

Kalbant apie *Stare decisis*, „reikia atsižvelgti į Anglijos precedentinės teisės du bruožus: tai yra teismų praktikoje susiklostęs samprotavimo pagal analogiją metodas (*reasoning by analogy*) ir deklaratyvinė precedento teorija, šlovinta Koko (Coke), Heil (Hale), ir Blekstouno (Blackstone). Remiantis šia teorija, teisėjai sprenddami bylas ir priimdami sprendimus nekuria teisės, o tik ją aiškina. Samprotavimo pagal analogiją metodas išliko toks pat iki šių dienų, na o deklaratyvinė teorija pasikeitė iš esmės“²⁰. Samprotavimo pagal analogiją metodo ištakos siekia XIII a., kai žymus Anglijos teisininkas Braktonas (Bracton) pasakė: jeigu sprendžiant bylą iškyla

¹⁹ Sprecher Robert A. The development of the doctrine of *Stare decisis* and the extent to which it should be applied // American Bar Association journal. 1945, P. 503-504. //

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf
prisijungimo laikas 2007-01-10

²⁰ Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 25-26.

naujos aplinkybės, tuo atveju jei kas nors analogiško buvo atsitikę anksčiau, byla turėtų būti išspręsta kaip ir ankstesnė byla, remiantis principu *a similibus ad similia* (lot. panašus pagal panašų). Šiai teisininko minčiai buvo pritarta ir po šešių amžių teisėjo Parko B. (Parke B.). Tai, kad taikomas samprotavimo pagal analogiją metodas, sąlygoja *Stare decisis* principas, įpareigojantis teisėjus atsižvelgti į ankstesnius analogiškų bylų sprendimus. Kartu *Stare decisis* suponuoja ir priešingą principą-bylos, kuriose nustatytos skirtingos aplinkybės negu prieš tai buvusiose bylose, turi būti sprendžiamos skirtingai. Samprotavimo pagal analogiją metodas veikia taip: teisėjas atsirenka precedentus, suformuluotus to teismo, kurio priimti sprendimai yra įpareigojantys, atsižvelgiant į teismų hierarchiją. Tik tokio teismo sprendimu remsis teisėjas priimdamas sprendimą nagrinėjamoje byloje, nebent tik jeigu jis nustatys, jog tarp ankstesnės bylos ir nagrinėjamos bylos aplinkybių egzistuoja „protingas skirtumas“. Tokiu atveju teisėjas priims naują sprendimą. „Protingas skirtumas“ yra toks, kurį teisininkas turi pagrindu laikyti protingu, atsižvelgdamas į egzistuojančios teisės būklę. Taigi darytina išvada, jog „protingas skirtumas“ yra *subjektyvus vertinamasis kriterijus*.

Deklaratyvinė precedento teorija, priešingai nei samprotavimo pagal analogiją metodas vystėsi per daugelį amžių ir savo dabartinę formą įgavo XIX a. Deklaratyvinės precedento teorijos pradininku laikytas M. Heilas (Hail), tvirtinęs, kad, „teismai priimdami sprendimus nekuria teisės tiesiogine prasme, tą daryti gali tik Karalius ir Parlamentas, tačiau teismai turi didžiulį autoritetą aiškindami, kas yra Karalystės teisė, ypač kai tokie teismų sprendimai atitinka ankstesnių laikų sprendimus ir išvadas, ir nors tokie sprendimai yra mažiau nei teisė, jie įrodo teisės egzistavimą kur kas labiau nei bet kurio privataus asmens nuomonė“²¹. Heilo suformuluotą idėją, jog teismai nekuria teisės palaikė ir kiti žymūs Anglijos teisininkai. Tarp tokių verta paminėti Lordą Ešerį (Esher). Štai pasak Kroso R. (Cross R.), ir Harris J.W deklaratyvinė precedento teorija remiasi trimis pagrindinėmis prielaidomis: visų pirma, pati valdžių padalijimo teorija lemia tai, jog teisėjų kuriama teisė negali egzistuoti; antra, deklaratyvinė precedento teorija apsaugo nuo retrospektyvinio precedento taikymo, kadangi teismai nekurdami teisės, o tik aiškindami jau egzistuojančią, netaiko teisės atgal, nes teisės norma jau egzistavo praeityje. Priešingai būtų, jei būtų pripažįstama teisėjų teisė kurti teisę. Ir trečia, susidūrus su problema, kai nėra taikytinos teisės normos, teisėjai linkę manyti, jog visi atsakymai slypi bendrojoje teisėje. Tačiau pažymėtina, kad šiuolaikinė Anglijos teisės doktrina šią deklaratyvinę precedento teoriją neigia, nes šiais laikais Anglijos Konstitucijos tyrinėtojai visuotinai pripažįsta, kad teisėjai gali kurti ir kuria teisę. Kalbant apie antrąją prielaidą pažymėtina, kad vis tik retrospektyvinis teisės taikymas egzistuoja ir jis yra neišvengiamas, kadangi teismui naujai išsprendus bylą, priešingai

²¹ Ten pat, P. 27-28.

nusistovėjusiai praktikai, bus suformuluota nauja teisės norma, kurios anksčiau nežinojo ne tik teismai, bet ir esamo ginčo dalyviai, nors jų teisiniai santykiai atsirado anksčiau, nei buvo suformuluota ši norma. Taip nauja norma nagrinėjamoje byloje bus pritaikyta anksčiau susiklosčiusiems teisiniams santykiams. Dėl trečio argumento, ryškiausia nuomonė yra pateikta Austino. Jis teigė, jog teisėjai yra sukūrę fikciją, kad bendroji teisė yra tarsi niekieno sukurtas stebuklas, egzistuojantis per amžių amžius ir tik kartkartėmis teisėjų atnaujinamas. Paneigiant deklaratyvinę precedento teoriją suformuluotas principas, kad ne kiekvienas atvejis sureguliuotas, taigi atsiranda poreikis kurti teisę. Tokiu būdu pripažįstama teisėjų teisė kurti teisę. Be abejonės, ji nėra absoliuti. Egzistuoja apribojimai teisėjų kuriamai teisei. Štai, pavyzdžiui, teisėjas kuria teisę tik nagrinėdamas konkrečias bylas. Ir nors deklaratyvinė precedento teorija ilgainiui buvo atmesta, reikia pripažinti, kad ji davė ir naudos, t.y. suformulavo taisyklę, kad teismas, priimdamas sprendimą turi teisę neatsižvelgti į ankstesnius precedentes tuo atveju, jeigu mano, kad sprendimas, priimtas konkrečioje byloje, buvo aiškiai nepagrįstas ir nenaudingas²².

Išvada darytina tokia, kad šiuolaikinė Anglijos precedentinė teisė pripažįsta tai, jog teisėjai kuria teisę. Belieka pritarti vieno iš iškiliausių JAV teisėjo Holmsio Dž. (Holmes J.) nuomonei, jog be jokios abejonės teisėjai kuria ir privalo kurti teisę. Pažymėtina ir tai, kad nuo požiūrio į teisėjų teisę kurti teisę priklauso ir teismo precedento vieta teisės šaltinių sistemoje. Ar teisminis precedentas laikytinas nauja teisės norma, ar tik teisės aiškinimo rezultatu? „Jei teisėjui pripažįstama teisė kurti teisę, kai nagrinėjant bylą susiduriama su teisės spraga, tada iš principo teisminis precedentas, o tiksliau jame suformuluota taisyklė yra nauja teisės norma [...]. Tuo tarpu jei nagrinėjančiam bylą teisėjui, susidūrusiam su teisės spraga, pripažįstama tik teisės aiškinimo (tobulinimo) funkcija, t.y. esant teisės spragai teisėjas išsprendžia bylą aiškindamas (plėtodamas) teisės normas, tarsi „atrasdamas“ iš naujo tai, kas jau yra galiojančioje teisėje, tai teismo precedento vieta, reikšmė tarp kitų teisės šaltinių, taip pat statutinės teisės atžvilgiu, mažėja, kadangi šiuo atveju teisminis precedentas tik atranda, geriausiu atveju patobulina tai, kas teisėje, kaip normų sistemoje, ir taip egzistavo“²³.

Apibendrinant-svarbiausias Stare decisis doktrinos pagrindas yra samprotavimo pagal analogiją metodas, reiškiantis, jog esant vienodoms faktinėms aplinkybėms bylos turi būti sprendžiamos taip pat vienodai. Nesant analogijos, teismai (teisėjai) realizuoja savo teisę kurti teisę, suformuluodami naują teisinę taisyklę, kuri, iškilus būtinybei, vėliau bus naudojama samprotaujant pagal analogiją.

²² Plačiau žr. Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 26-36.

²³ V.Vasiliauskas. Teismo precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas // Teisė. 2002, Nr. 42. P.147-148.

1.4. *Stare decisis* doktrinos tikslas, reikšmė, jos privalumai ir trūkumai

Turbūt nė vienas iš teisės mokslininkų neprieštaraus, kad pagrindinės vertybės, įkūnytos pačioje *Stare decisis* doktrinos „širdyje“ yra jurisprudencijos nuspėjamumas, teismų darbo veiksmingumas ir teisingumas. Taip pat be anksčiau minėtų vertybių *Stare decisis* identifikuoja tokias vertybes kaip „stabilumas, pasitikėjimas teismų darbu, efektyvumas, asmenų lygybė įstatymui. Pirmos dvi vertybės, stabilumas ir pasitikėjimas yra nuspėjamumo aspektai, o nuspėjamumas sąlygoja pasitikėjimą“²⁴. Antroji vertybė-teismų darbo veiksmingumas tiesiogiai susijusi su teismų darbu, nes teisėjas, sekdamas konkrečiu precedentu, sutaupo laiko. Pasak žymaus teisėjo Benjamino N. Kardozo (Benjamin N. Cardozo), teisėjų darbas išaugtų iki begalybės, jei kiekvienas ankstesnis teismo sprendimas būtų peržiūrimas iš naujo svarstant kiekvieną naują bylą. Kita vertybė-lygybė- yra kertinis akmuo teisinėje jurisprudencijoje. Teisingumo jausmas reikalauja, kad tapačiose bylose būtų priimami tapatūs sprendimai, t.y. jei anksčiau buvo suformuluota tam tikra teisinė taisyklė, akivaizdu, kad analogiškoje byloje bus tikimasi to paties sprendimo. Vien tai, kad bylas nagrinėja skirtingi teisėjai negali lemti skirtingo teisingumo. Šį teiginį tiksliai atspindi teisėjo Douglas (Douglas) ištarti žodžiai, jog „nebus vienodo teisingumo, jei viena teisinė taisyklė taikoma iš ryto, bet netaikoma popiet“²⁵. Ir paskutinė vertybė - teisingumas siejama su troškimu, kad teismai, spręsdami bylas, veiktų sąžiningai netgi tada, kai mes nesame bylos šalys, taip užtikrinant mums, kad jeigu ir būtume bylos šalys, sulauktume tapataus teismų elgesio.

JAV mokslininkas Heydonas (Heydon) J. D. išskiria penkis *Stare decisis* doktrinos privalumus: „pirma, nors *Stare decisis* negarantuoja absoliutaus tikrumo teismo sprendime, *Stare decisis* mažina netikrumą. [...] Tikrumo ieškojimas yra vertingas, kadangi tikrumas sąlygoja nuspėjamumą. [...] Be *Stare decisis* teismai elgtųsi nenuspėjamai [...]. Antra, *Stare decisis* padeda išvengti nuolatinio bylinėjimosi iš naujo. [...] Trečia, *Stare decisis* garantuoja, kad bylos rezultatas greičiau bus nulemtas racionalaus objektyvaus standarto, kuris egzistavo anksčiau ir toliau egzistuos, negu kad teisėjo, nagrinėjančio konkrečią bylą, nuomonės. [...] Ketvirta, nors *Stare decisis* esminė savybė yra nuspėjamumas ir vengimas staigių „lūžių“ teisėje, vis tik *Stare decisis* sudaro galimybę didesniai teisės prisitaikymui [...]. Penkta, atsargus požiūris į svarbius pasikeitimus daug erdvės suteikia politikams. Štai politikai kaip įstatymų leidėjai turi galimybę modifikuoti teisę plačiais aspektais, o ne tik konkrečioje dalyje, jų veikimas kaip įstatymų

²⁴ Thomas G. Field III. The role of *Stare decisis* in the Federal circuit // The federal circuit Bar journal . 1999-2000, Vol.9, No.2. P.205-206. //

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf
prisijungimo laikas 2007-01-10

²⁵ Ten pat, P. 207.

leidėjų, jų galimybė apsvarstyti visus galimus požiūrius, priešingai negu kad yra nagrinėjant bylą, jų galimybė išvengti retrospektyvumo įstatymų leidyboje, jų platesnė gyvenimiška patirtis ir pastovesnis kontaktas su bendruomene sąlygoja teisės lankstumą²⁶.

Teisinės sistemos stabilumas, tikrumas ir nuspėjamumas, patikimumas, visų asmenų lygybė įstatymui ir vienodas asmenų traktavimas analogiškoje situacijoje, patogumas ir naudingumas, teismų patirties išsaugojimas-štai tokias pagrindines savybes, pasak Roberto A. Sprečerio (Robert A. Sprecher), įkūnija *Stare decisis* doktrina. Jau 1945 m. šis autorius analizavo *Stare decisis* doktrinos tikslumą ir išskyrė minėtas savybes kaip naudingą rezultatą, pasireiškiantį per *Stare decisis* doktrinos taikymą teismų darbe. Šis autorius tikrumą ir nuspėjamumą skiria kaip du stabilumo aspektus, kas reiškia, jog teisininkai yra įpareigoti profesionaliai patarti savo klientams, jog tam tikri veiksmai sąlygos tam tikrą rezultatą. Tokiu būdu *Stare decisis* doktrina visus visuomenės narius įpareigoja planuoti savo elgesį žinant galimą jų veiksmų įvertinimą. Patikimumą *Stare decisis* užtikrina tuo būdu, kad leidžia asmenims, pasielgusiems pagal nustatytas teisės normas, būti įsitikinusiems, jog tos teisės normos nebus pakeistos taip, kad jų buvęs elgesys galėtų būti pripažintas neteisėtu. *Stare decisis* taip pat garantuoja, jog visi asmenys bus laikomi lygūs įstatymui ir su kiekvienu bus vienodai elgiamasi analogiškoje situacijoje. Tai padeda išvengti teisėjų subjektyvumo ir išankstinio nusistatymo. Tai taip pat padidina galimybę nepatyrusiam teisėjui išvengti klaidų įgyvendinant teisingumą. Patogumas ir naudingumas pasireiškia per *Stare decisis* įpareigojantį pobūdį teisėjams atsižvelgti į ankstesnius teismų sprendimus analogiškose bylose. *Stare decisis* sąlygojamas praeities teismų patirties išsaugojimas nereiškia aklo precedentų laikymosi, bet reiškia pritarimą teisinėms taisyklėms ir teisiniams principams, teisingumui ir išminčiai, kurių laikas nesusilpnino²⁷.

Dažniausiai sekimas ankstesniais precedentais yra pateisinamas, kaip Karlas Levelinas (Llewellyn) sakė, „tuo, kad teisingumo jausmas reikalauja, jog esant analogiškoms aplinkybėms visų asmenų atžvilgiu būtų elgiamasi vienodai. Tokia asmenų lygybė tarnauja tikslu sumažinti bylinėjimasi ir leidžia ginčo šalims žinoti, įvertinti ir remtis tais teismų sprendimais, kurie anksčiau buvo priimti analogiškose bylose“²⁸.

²⁶ Heydon J.D. Limits to the powers of ultimate appellate courts // Law quarterly review.2006, 122 (JUL). P. 403-406. //

<http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split> prisijungimo laikas 2007-01-10

²⁷ Plačiau žr. Sprecher Robert A. The development of the doctrine of *Stare decisis* and the extent to which it should be applied // American Bar Association journal. 1945, P.505-506. //

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

²⁸ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States.- St. Paul Minnesota:West group, 2003. P.64.

JAV manoma, jog „pagrindinė *Stare decisis* misija yra maksimali nauda ir minimali žala [...]. Jei būtų pareikalauta absoliučiai griežto precedentų laikymosi (kaip kad yra Anglijos Lordų rūmuose), (autorės pastaba: nuo 1966 m. Lordų Rūmai turi teisę nukrypti nuo ankstesnių savo precedentų) tuomet būtų didelė galimybė priimti klaidingus sprendimus. *Stare decisis* čia suprantama kaip lanksti doktrina, remiantis kuria, leidžiamas ankstesnių teismų sprendimų kontrolės laipsnis daugiausia priklauso nuo byloje nagrinėjamo klausimo prigimties ir nuo teisėjų individualaus požiūrio“²⁹.

Gana įdomų privalumą greta kitų akcentuojamų išskyrė dar vienas amerikietis mokslininkas Driu Ensin (Drew. C. Ensign). Jis teigė, jog *Stare decisis* „įteisina teismą kaip instituciją, kurios sprendimų priėmimą sąlygoja pagrįsta argumentacija, o ne ideologija“³⁰.

Pasak Deivido Keli (David Kelly) ir Gari Slaperio (Gary Slapper), pagrindiniai *Stare decisis* doktrinos privalumai yra šie: teisėjų, nagrinėjančių bylas, advokatų ir jų klientų laiko taupymas, teisinis tikrumas, orientuojantis žmonių elgesį, taip pat formalusis teisingumas, įpareigojantis esant tapatiems bylų faktams spręsti jas vienodai. Dar vienas privalumas – lankstumas, reiškiantis, jog teisė kuriama ne tik išreiškiant įstatymų leidėjo valią, bet ir teismų valią, taip skatinant teisės vystymąsi³¹.

Taigi atsižvelgiant į gausias teisės mokslininkų nuomones, darytina išvada, jog Stare decisis doktrinos tikslas atskleidžiamas per eilę joje įkūnyjamų vertybių: asmenų lygybę įstatymui, teisinės sistemos stabilumą, teismų sprendimų nuspėjamumą, pasitikėjimą teismų darbu, teisinį tikrumą, teisingumą ir kitas.

Tačiau greta privalumų visuomet galima rasti ir trūkumų. Kaip vieną iš jų magistrinio darbo autorė, atlikusi įvairių mokslininkų nuomonių analizę, norėtų įvardinti tą patį *teisinį stabilumą*, galintį pasireikšti teisės „sustabarėjimu“. Nuolatinis ankstesnių precedentų (galbūt net ir neteisingų) laikymasis neskatina teisės vystymosi į priekį. Todėl itin taiklus V. Sims pastebėjimas, jog „*Stare decisis* garantuojamas tikrumas gali virsti teisės nelankstumu, kai teismai (ypač Lordų rūmai) yra dažnai linkę nenukrypti nuo ankstesnių teisinių taisyklių“³². Antra, *netikrumas*. Yra gausybė autoritetingų bylų, kuriomis priimdami sprendimus teisėjai gali vadovautis. Tik jie gali pasirinkti, kuria iš šių bylų sekti. Netikrumas tampa tuo didesnis, kuo

²⁹ Gardner John C. A comparison of the doctrine of judicial precedent in American law and Scots law//American Bar Association journal. 1940, Vol.26. P.775.// http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

³⁰ Ensign Drew C. The impact of liberty on stare decisis:the renquist court from Casey to Lawrence// New York university law review. 2006, 1137. P.1141. // http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split prisijungimo laikas 2007-01-10

³¹ Plačiau žr. Kelly D., Slapper G. English legal system.-London:Cavendish Publishing limited, 1995. P.42.

³² Sims V. English law and terminology. A guide for practioners and students.-London:Nomos, 2006. P.35.

daugiau yra tokių bylų. Teismai, sprenddami, kas yra teisė, visuomet grįžta atgal, t.y. analizuoja ankstesnius sprendimus. Tai neskatina novatoriško mąstymo ir gali užtrukti ilgus metus, kol teisėjai galutinai supras, jog viena ar kita teisinė taisyklė, suformuluota viename iš teismų sprendimų nėra aktuali. Trečia, *galimas antikonstatingumas*. Šis trūkumas išskiriamas mokslininkų, besiremiančių deklaratyvine precedento teorija ir nepripažįstančių teisėjų teisės kurti teisę. Remiantis tradicine deklaratyvine teorija, teisėjai nekuria teisės, o tik aiškina ją. Bet, kaip minėta anksčiau, didžioji dalis teisės mokslininkų (tarp tokių galima paminėti H.L.A. Hartą) pripažįsta teisėjų teisę kurti teisę, t.y. esant teisės spragai veikti kaip įstatymų leidėjui, o teisminį precedentą-kaip naujai suformuluotą teisės normą, taigi ir kaip teisės šaltinį. Čia vėl galima sugrįžti prie teiginio, jog „įstatymų leidėjo teisės kurti teisę delegavimas teisėjui teisės spragoms šalinti nėra kažkuo ypatingas, kadangi istoriškai pripažindamas deleguotosios įstatymų leidybos institutą konstitucinėje teisėje, įstatymų leidėjas jau sukūrė precedentą nesilaikyti kategoriškai klasikinio valdžių padalijimo principo [...]“³³. Taigi trečiasis trūkumas, pripažįstant teisėjų teisę kurti teisę šiai dienai praranda savo aktualumą.

Vienas didžiausių šios doktrinos kritikų amerikiečių mokslininkas R. Barnhartas (Barnhart), sukūręs „principingos pragmatiškos *Stare decisis*“ terminą, reiškiantį, jog teisėjas savo nuožiūra gali bet kada nukrypti nuo ankstesnio teismo precedento, o *Stare decisis* doktriną naudoti tik kaip teismo ekonomiškumo įrankį (*autorės pastaba: šio mokslininko tyrimo objektu buvo pasirinkta tik horizontalioji Stare decisis taikymo konstitucinėse bylose forma*), išskiria šiuos pagrindinius doktrinos trūkumus: 1) vadovaujantis „griežta“ *Stare decisis* gali nutikti taip, jog vėlesnės bylos bus nagrinėjamos besiremiant klaidingais ankstesniais teismų sprendimais. Toks *Stare decisis* taikymas užtikrins neteisėtumą. 2) „griežta“ *Stare decisis* negali prisiderinti prie pakitusių socialinių ir politinių aplinkybių. 3) teisėjų nuomonė dėl *Stare decisis* taikymo išsiskiria: vieni teisėjai linkę nukrypti nuo ankstesnių privalomų jiems teismų sprendimų, tuo tarpu kiti griežtai seka *Stare decisis*, tuo būdu sudarydami klaidų teisėje tikimybę³⁴.

Taigi ketvirtuoju *Stare decisis* doktrinos trūkumu galima įvardinti *neteisėtumą*, pasireiškiantį:

- *klaidingų teismo sprendimų priėmimu remiantis ankstesniais klaidingais teismineis sprendimais ir (ar)*

³³ V. Vasiliaskas. Teismo precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas // Teisė. 2002, Nr. 42. P.151.

³⁴ Plačiau žr. Barnhart R. Principled pragmatic *Stare decisis* in constitutional cases // Notre Dame law review. 2004-2005, Vol. 80. P.1921. // http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

- *klaidingų teismo sprendimų priėmimu neatsižvelgiant ir netinkamai interpretuojant pakitusias socialines, politines aplinkybes ir visuomenines vertybes.*

Ketvirtasis *Stare decisis* doktrinos trūkumas kartu sąlygoja ir penktąjį: *laikotarpis, per kurį bus pakeistas (jeigu bus pakeistas) klaidingas precedentas gali tęstis labai ilgai ir tai sąlygos daugybės kitų klaidingų precedentų priėmimą.*

Šeštasis šios doktrinos trūkumas susijęs su sunkumais teisėjui nustatant, ar ankstesnės ir nagrinėjamos bylos faktinės aplinkybės yra tiek panašios, kad teisėjas nuspręstų taikyti ankstesnį precedentą. Pažymėtina, kad „yra daug laisvės teisei interpretacijai. Teisėjai gali ignoruoti ankstesnį precedentą, pateisindami tai tuo, jog egzistuoja skirtumas tarp abiejų bylų faktinių aplinkybių“³⁵. Taigi tik nuo nagrinėjančio bylą teisėjo(u) subjektyvaus sprendimo dėl analogiškų faktinių aplinkybių buvimo ar nebuvimo priklausys bylos baigtis. Pavojus slypi ir tame, jog teisėjas gali neteisingai išvelgti „protingą skirtumą“ tarp bylų faktinių aplinkybių, siekdamas išvengti konkretaus precedento taikymo. Šis trūkumas taip pat susijęs ir su augančiu precedentų skaičiumi, nes sunkumų kyla ir ieškant konkretaus precedento, kuriuo ketinama remtis priimant sprendimą konkrečioje byloje.

Apibendrinant šį poskyrį seka kelios išvados:

- *Stare decisis doktrinos tikslas atsiskleidžia per joje įkūnyjamas vertybes. Stare decisis tikslas- užtikrinti visų šių vertybių laikymąsi.*
- *Stare decisis reikšmė ta, kad praktiškai realizuojamos doktrinoje įkūnyjamos vertybės.*
- *Beveik visi Stare decisis doktrinos trūkumai susiję su „griežtu“ doktrinos taikymu. Siekiant sušvelninti šiuos trūkumus, praktikoje reikėtų Stare decisis taikyti lanksčiau, t.y. tam tikrais atvejais nesivadovauti ankstesniais precedentais, teisingai tai argumentuojant.*

2. TEISMINIS PRECEDENTAS KAIP STARE DECISIS DOKTRINOS IŠDAVA

2.1. Bendrosios teisės tradicijų valstybių teisės šaltinių įvairovė: teismo precedento vieta teisės šaltinių sistemoje

Tradiciškai pagrindiniais Anglijos teisės šaltiniais laikomi bendroji ir statutinė teisė. Tačiau Anglijai tapus Europos Bendrijos nare 1973 m., o 1992 m. pasirašius ir Maastrichto

³⁵ Thomas G. Field III. The role of *Stare decisis* in the Federal circuit // The federal circuit Bar journal. 1999-2000, Vol.9, No.2. P. 208. // http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

sutartį, pirminiai ir antriniai Europos Sąjungos teisės šaltiniai tapo Anglijos teisės šaltinių sistemos dalimi. Bendrąją teisę sudaro teisinės taisyklės, suformuluotos teismų praktikos, t.y. išreikštos teisėjų, nagrinėjant konkrečias bylas, na o statutinę teisę-teisinės taisyklės, suformuluotos Parlamentui priimant teisės aktus. Šiame darbe ne kartą pažymėta, jog Anglijoje visuotinai pripažįstama teisėjų teisė kurti teisę, todėl teisminis precedentas čia tampa *pagrindiniu* teisės šaltiniu. „Teisės šaltiniu laikyti tik statutinę teisę yra klaidinga, kadangi tokiu atveju dažnai nebūtų įmanoma teismui vykdyti savo funkcijų, nes jis negalėtų spręsti ginčų, motyvuodamas teisės normos nebuvimu, o tai jau prieštarautų teisės kaip visuomeninių santykių reguliatoriaus, bei teismo, kaip teisingumo vykdytojo, idėjai. Svarbu tai, kad teisminis precedentas, būdamas teisinės sistemos dalis, turi vienokios ar kitokios įtakos teisės raidai ir plėtojimuisi“³⁶.

Taigi pagrindiniai Anglijos teisės šaltiniai yra:

- *Bendroji teisė*, dar vadinama „bylų teise“, laikytina *svarbiausiu* teisės šaltiniu Anglijoje, kadangi kuriama teisėjų per amžius nagrinėjant bylas teismuose. Pasak ne kartą minėtų Gari Slaper (Gary Slapper) ir Deivido Keli (David Kelly), „nors įstatymų leidėjas ir turi teisę pakeisti bendrąją teisę priimdamas teisės aktus, teisėjų kūrybingumo ir bendrosios teisės principų svarba čia negali būti nuginkijama“³⁷.
- *Statutinė teisė*. Kaip svarbiausius statutinės teisės šaltinius galima paminėti 1215 m. Didžiąją laisvių Chartiją, 1330 m. Vestminsterio statutą, 1688 m. teisių Bilį ir kitus. Vykdomoji valdžia atsakinga už didžiąją dalį teisės aktų, kadangi siūlo jų projektus Parlamentui. Kad būtų išleistas naujas įstatymas reikalinga, kad jam pritartų abeji Parlamento rūmai ir Karalienė. Parlamentas įstatymų projektą turi svarstyti tris kartus. Po svarstymų abiejuose rūmuose, teisės aktui suteikiamas Karališkasis pritartis. Šiame procese tik Lordų Rūmai turi ribotą teisę atidėti įstatymų leidybą: jeigu Lordų Rūmai siūlo pataisas, tai Bendruomenių rūmai turi jas apsvarstyti, bendri komitetai ieško kompromisų. Jeigu kompromiso rasti nepavyksta, Lordų rūmai turi galimybę atidėti įstatymo projektą metams. Įstatymų projektai gali būti skirtingų rūšių: viešieji biliai-reguliuojantys svarbiausius visuomeninius santykius; privatūs įstatymų projektai, skirti tam tikroms asmenų grupėms; konsoliduotieji (mišrūs) teisės aktų projektai, turintys privačiųjų ir viešųjų teisės aktų požymių³⁸.
- *Papročiai*. Kaip teisės šaltiniai ypač didelę reikšmę turi konstituciniai papročiai, kuriems būdingas nerašytinumo aspektas. Šie papročiai teorijoje įvardijami kaip konstitucinės

³⁶ V.Vasiliauskas. Teismo precedentas, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas//Teisė. 2002, Nr. 42. P.150.

³⁷ Kelly D., Slapper G. English legal system.-London:Cavendish Publishing limited, 1995. P.36.

³⁸ Plačiau žr. Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P.196-217.

konvencijos, kurios pirmiausia reguliuoja parlamento Bendruomenių ir Lordų rūmų veiklos aspektus bei monarcho santykius su parlamento rūmais ir vyriausybe.

- *Teisės doktrina.*
- *Europos Sąjungos teisė.* „Nuo tradicinių pagrindinių Anglijos teisės šaltinių, statutinės ir bendrosios teisės, ši teisės šaltinį skiria tai, kad ji yra „išorinis“ teisės šaltinis. [...] Europos Sąjungos teisė turi pirmenybę prieš Anglijos vidaus teisę“³⁹.

Trumpai apie JAV teisės šaltinius. Čia ypatumai kyla iš federacinės JAV sąrangos, nes kiekviena valstija greta federacinės teisės, turi ir savo teisę, taigi ir savo teisės šaltinius. Tačiau pažymėtina, jog tiek statutinė teisė, tiek bylų teisė šioje valstybėje yra vienodai reikšmingos, todėl laikomos *pagrindiniais* teisės šaltiniais.

Apibendrinant: *Bendrosios teisės tradicijų valstybėse teisminis precedentas laikomas vienu iš pagrindinių teisės šaltinių. Tai įtakoja ir pati Stare decisis doktrina, lemianti teismo precedento privalomumą ir autoritetą.*

2.2. Teismo precedento struktūra: *ratio decidendi* (sprendimo esmė) ir *obiter dictum* (pasakyta tarp kitko). *Ratio decidendi* identifikavimas ir taikymas teismų praktikoje kaip *Stare decisis* laikymosi elementas

Prisiminkime, jog pagal Anglijos precedentinę teisę suformuluotas teises taisykles, kiekvienas teismas, atsižvelgdamas į teismų hierarchiją (*autorės pastaba: daugelio mokslininkų darbuose Cross R., Vasiliausko V., Manchester C., Salter D., Kelly D., Slapper G., ir kt. vartojama sąvoka „hierarchinė“ teismų sistema. Tačiau nereikėtų šio termino suprasti kaip tiesioginės teismų subordinacijos, o interpretuoti šią sąvoką kaip instancinę teismų sistemą, nes teismai vienas kitam nėra pavaldūs, o organizuoti kaip bylų teismo nagrinėjimo procesinių pakopų sistema.*) privalo laikytis ankstesnių aukštesnės hierarchijos teismo priimtų sprendimų ir apeliaciniai teismai (išskyrus Lordų Rūmus) yra įpareigoti sekti savo ankstesniais sprendimais. Šis teiginys yra pernelyg glaustas, kad atskleistų pagrindinę taisyklę- *vienintelė ankstesnės bylos įpareigojanti dalis yra šios bylos ratio decidendi (sprendimo esmė)*. Todėl pagrindinė šio poskyrio užduotis-atskleisti teismo precedento struktūrą, aiškinti *ratio decidendi* sąvoką atsižvelgiant į teisėjų ir kitų teisininkų nuomones ir atskleisti, kokiais metodais bandoma ir galima nustatyti bylos *ratio decidendi*. Nors ir nėra visuotinio *ratio decidendi* apibrėžimo, Zander siūlo *ratio* apibūdinti taip: „*ratio decidendi*- tai teisinis teiginys, suformuluotas

³⁹ Sims V. English law and terminology. A guide for practioners and students.-London:Nomos, 2006. P.32.

atsižvelgiant į esminius bylos faktus. [...] Teisinė elgesio taisyklė, pripažinta bylos *ratio*, sudaro precedento dalį, kuri vėliau bus taikoma nagrinėjant kitas bylas. Precedentas gali būti įpareigojančio arba įtikinančio pobūdžio. Tai priklauso nuo teismo, kuris suformulavo teisinę taisyklę, vėliau tapusią teisiniu precedentu ir teismo, sekančio tuo precedentu vietos teismų sistemoje. Tam, kad precedentas būtų įpareigojantis, teisinė taisyklė turi būti suformuluota aukštesnio pagal hierarchiją, nei nagrinėjantis bylą, teismo, nors pasitaiko atvejų kai ši taisyklė galioja ir kai sprendimą priima tos pačios instancijos teismas⁴⁰.

„Kalbant apie teismo sprendimo sudėtį apskritai, sprendimo svarbą bei autoritetą, be jokios abejonės, nulemia sprendimo motyvuojančioji dalis, t.y. teisėjo teiginiai, kuriais jis grindžia savo išvadą. Spręsdamas konkrečią bylą, teisėjas pasisako dėl dviejų pagrindinių dalykų-dėl taikomos ir taikytinos teisės (teisės normos) bei dėl faktų, t.y. konkrečių bylos aplinkybių. Kalbant apie teismo precedento privalomumą, svarbiausi yra teisės klausimai, t.y. tie teisėjo teiginiai, kurie formuluoja tam tikrą elgesio taisyklę ir tik ši suformuluota elgesio taisyklė privaloma spęsiant analogiškas bylas ir sudaro *Stare decisis* principo esmę. Atsižvelgiant į tai, teismo precedento struktūroje Anglijoje yra išskiriamos dvi precedento sudedamosios dalys-*ratio decidendi* (sprendimo esmė) ir *obiter dictum* (pasakyta tarp kitko) [...]. Būtent *ratio decidendi* ir yra tas teismo precedento struktūrinis elementas, kurio privalu laikytis spęsiant analogišką bylą. Kitaip sakant, *ratio decidendi* ir yra ta teismo sprendime įtvirtinta elgesio taisyklė, kurią suformuluoja teisėjas, spręsdamas bylą, ir kuri vėliau yra privaloma. Visa kita teismo sprendime, kas nepriklauso *ratio decidendi*, yra *obiter dictum* ir neturi privalomojo pobūdžio kitiems teismams sprendžiant analogiškas bylas. *Obiter dictum* suprantamas kaip tam tikra pagalbinė medžiaga, kuri galėtų ateityje padėti kitiems teisėjams įgyvendinti samprotavimo pagal analogiją principą ir pasirinkti tam atvejui taikytiną ankstesnės bylos *ratio decidendi*, t.y. pasirenkant analogišką sprendžiamam konkrečiam teismui ginčui bylą⁴¹.

„Kiekvienos bylos *obiter dictum* galima apibrėžti kaip teisinę nuomonę, kuri yra ne įpareigojančio, bet įtikinančio pobūdžio. [...] *Obiter dictum* reiškia teiginius, pasakytus tarp kitko. Tokie teiginiai, priešingai nei teisiniai teiginiai, sudarantys *ratio decidendi*, turi daug mažesnę svarbą⁴².

Taigi atsižvelgiant į šių bei kitų autorių teiginius, darytinos išvados:

- *ratio decidendi nėra tapatu teismui precedentui.*

⁴⁰ Manchester C., Salter D. Exploring the law: the dynamics of precedent and statutory interpretation.- London: Sweet&Maxwell, 2006. P.4.

⁴¹ V. Vasiliauskas. Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.156.

⁴² Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 41.

- *iš dviejų teisminį precedentą sudarančių sudedamųjų dalių-ratio decidendi ir obiter dictum, svarbiausia yra pirmoji, kadangi tik ji atskleidžia sprendime suformuluotą elgesio taisyklę, kuri vėliau bus taikoma sprendžiant analogiškas bylas.*
- *nors obiter dictum neturi privalomojo pobūdžio teismams sprendžiant analogiškas bylas, vis tik šiais teiginiais teismai gali remtis priimdami vėlesnius sprendimus kaip įtikinančiais, o ne įpareigojančiais, t. y. kaip autoritetinga nuomone, kurią yra išsakęs teismas.*

*Kadangi Stare decisis siejama tik su teismo sprendimo ratio privalomumu, itin svarbu atriboti šias teisminio precedento sudedamąsias dalis. Teismo sprendimų struktūroje šios dvi precedento dalys nėra aiškiai išskiriamos, kyla sunkumų nustatinėjant bylos ratio. Iliustruosime byla *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co Ltd* (1892). Bylos aplinkybės. Ponia Carlill įsigijo atsakovo pardavinėjamą medicininės paskirties produktą “Karbolinį kamuoliuką” kurį naudojant pagal instrukciją (tris kartus per dieną mažiausiai dvi savaites) žmogus turėjo būti apsaugotas nuo susirgimo gripu. Farmacinė kompanija buvo visiškai įsitikinusi savo tiekiamo produkto veiksmingumu, kad net paskelbė spaudoje, jog kiekvienam, kuris vartojo šį medicininės paskirties produktą, taip, kaip nurodyta instrukcijoje, bet vis tiek susirgo sloga, gripu ir panašiai, bus išmokėta vieno šimto svarų kompensacija (tiems laikams ypatingai dideli pinigai). Kaip geros valios įrodymą kompanija “Aljanso” banke atidarė sąskaitą, į kurią pervedė vieną tūkstantį svarų iš kurių ketino atlyginti kiekvienam susirgusiam besikreipiančiajam. Poniai Carlill vartojant šį produktą nurodytu būdu, nepavyko išvengti gripo, todėl ji kreipėsi į kompaniją dėl žadėtos kompensacijos, bet ši atsisakė atlyginti. Ponia Carlill kreipėsi į teismą dėl esminio sutarties pažeidimo. Kompanija teisme teigė, jog tarp jų ir Poniai Carlill neegzistavo jokių sutartinių santykių ir pateikė šiuos argumentus:*

Pirma, skelbimas spaudoje dėl kompensacijos buvo pernelyg neapibrėžtas, todėl nebuvo ir susitarimo, kadangi nebuvo galimybės patikrinti ar vartotojas tinkamai vartojo produktą.

Antra, skelbimas nelaikytinas tinkamu pasiūlymu vartotojui, kadangi jis buvo adresuotas neapibrėžtam asmenų ratui, o ne konkrečiam žmogui.

Trečia, net jeigu ir teismas pripažintų tinkamu pasiūlymu skelbimą spaudoje, Ponia Carlill neakceptavo šio pasiūlymo, nepranešdama apie tai kompanijai.

Apeliacinis teismas pripažino, jog tarp kompanijos ir Poniai Carlill kaip fizinio asmens egzistavo teisiškai įpareigojantis susitarimas-sutartis, todėl kompanija privalėjo atlyginti ieškovei padarytus nuostolius. Bylos ratio decidendi suformuluota taip: Pasiūlymai turi būti pakankamai aiškiai apibrėžti, kad iš jų būtų galima nustatyti šalies įsipareigojimus. Šiuo atveju pasiūlymas negali būti laikomas tik „akių dūmimu“, ypač kai buvo atidaryta sąskaita banke iš kurios ketinta

atlyginti žmonėms žalą, jeigu tik ji kiltų. Pasiūlymas gali būti pateiktas ne tik konkrečiam asmeniui, bet ir neapibrėžtam asmenų ratui, koks ir buvo skelbimas spaudoje. Toks pasiūlymas buvo priimtas kiekvieno asmens, įskaitant ir ponį Carlill, kurie pirkė ir vartojo medicininės paskirties produktą taip, kaip buvo nurodyta instrukcijoje. Ponia Carlill priėmė pasiūlymą tuomet kai tik ji pradėjo vartoti minėtą produktą. Iš jos nebuvo reikalaujama, kad ji praneštų kompanijai apie Karbolinio kamuoliuko vartojimą.

Bylos *obiter dictum*. Šios bylos *obiter dictum* laikytini bylą nagrinėjusio teisėjo Bouveno (Bowen LJ) teiginiai. Jis sakė: jeigu aš paskelbčiau visam pasauliui, kad mano šuo pasimetė ir jį suradusiam už tai aš skirsiu premiją, būtų nesąmonė iš visų žmonių reikalauti, kad šie gaištų savo laiką pranešinėdami man, jog sutinka su mano pasiūlymu. Tuo atveju, jei jie rastų mano šunį, aš laikyčiau, kad jie įvykdė savo įsipareigojimus, kas atitinkamai reikalauja įvykdyti ir manusius. Taigi šie teiginiai gali būti vertintini kaip įtikinantys⁴³.

Matome, jog šis bylos pavyzdys, kaip ir eilė kitų bylų, puikiai iliustruoja, kad itin sudėtinga nustatyti bylos *ratio decidendi*. Todėl tiek patys teisėjai, tiek teisės mokslininkai ieško įvairių būdų, kaip kuo efektyviau tai padaryti, idant užtikrinti tinkamą *Stare decisis* taikymą. Štai Krosas R. (Cross R.) ir Haris J.W. (Harris J.W.) atskleidami *ratio decidendi* nustatymo mechanizmą, pateikia Gudharto (Dr. Goodhart) teiginius, iliustruojančius tai. Doktoras Gudhartas pasiūlė metodą, padėsiantį atskleisti bylos *ratio decidendi*. Pasak šio mokslininko: „Mūsų užduotis analizuojant bylą nėra atskleisti bylos aplinkybių ir jos sprendimo, bet atskleisti tas aplinkybes, kurios, nagrinėjusio bylą teisėjo nuomone, yra esminės ir remiantis kuriomis buvo priimtas jo sprendimas“⁴⁴. Taigi, nustatant bylos *ratio decidendi* reikia žengti du žingsnius: nustatyti visas bylos aplinkybes ir nustatyti kurios iš šių aplinkybių laikomos esminėmis. Šiems teiginiams iliustruoti, Dr. Gudhartas pasitelkia bylą *Rylands v. Fletcher*. Trumpai apie bylos aplinkybes: Šioje byloje atsakovas D pasamdė inžinierių, kad šis įrengtų vandens telkinį jo žemės sklype. Dėl inžinieriaus neatsargumo, vanduo išsiveržė ir užtvindė ieškovo žemės sklypą, tuo būdu padarydamas šiam nuostolių. Dr. Gudhartas analizuoja šią bylą štai taip: Pirma, faktinių aplinkybių nustatymas. Aplinkybės: a) D savo žemės sklype turėjo vandens telkinį; b) asmuo, dirbantis pagal sutartį, įrengęs šį telkinį, buvo neatsargus; c) vanduo išsiveržė ir padarė žalos ieškovui. Antra, esminiai faktai, nustatyti teismo: a) ir c). Išvada: atsakovas atsakingas ieškovui. Taigi, nepaisant b) aplinkybės, buvo suformuluota visiškos civilinės atsakomybės doktrina. Be to, teiginiai, paremti hipotetiniais faktais, negali būti *ratio decidendi*, o tik *dictum*. Daroma neabejotina išvada, jog *ratio decidendi* negali būti suformuluota remiantis išgalvotais faktais.

⁴³ Plačiau žr. Kelly D., Slapper G., English legal system.-London: Cavendish publishing limited, 1995. P. 40-42.

⁴⁴ Cross R. Harris J.W. Precedent in English law. -Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 65.

Dr. Gudhartas taipogi daro išvadą, jog byla gali turėti du *rationes decidendi*. Pavyzdžiui *National Sailor's and Firemen's union v. Read* byla, kurioje prekybos unijos veiksmai buvo laikomi neteisėtais dėl to, jog jie palaikė visuotinį 1926 metų streiką ir tuo pačiu pažeidė prekybos unijos vidaus tvarkos taisykles. Šiuo atveju pirmoji esminių faktų grupė-visuotinis streikas, antroji-vidaus taisyklių pažeidimas⁴⁵.

V. Vasiliauskas, be paminėtų *ratio decidendi* nustatymo būdų taip pat išskiria ir šiuos: *ratio decidendi* negalima surasti konkrečiuose bylos teiginiuose, jį galima išvesti iš formuluočių; *ratio decidendi* nebūtinai sutampa su teisėjo suformuluotu bylos sprendimu; *ratio decidendi* turi būti ieškomas ir nustatomas, atsižvelgiant į bylą seką; *ratio decidendi* galima nustatyti ir netiesiogiai, t.y. nagrinėjant advokatų kalbas, peržiūrint skirtingas teismų ataskaitas⁴⁶.

Antrasis teismo precedento struktūrinis elementas yra *obiter dictum*. „Anglijos precedentinėje teisėje išskiriamos kelios *obiter dictum* rūšys. Pirmajam *obiter dictum* tipui priklausytų teiginiai, išdėstyti teismo sprendime, kurie neturi tiesioginio ryšio su byla-byloje sprendžiamas vienas klausimas, o teismas pasisako ir kitu klausimu, kuris bendrąja prasme gal ir susijęs su byla, bet konkrečiai neturi jokio ryšio su byloje nustatytais faktais ir aplinkybėmis, pavyzdžiui, teismas, sprenddamas solisitoriaus (žemesnio rango advokato) atsakomybės dėl klaidos, padarytos per neatsargumą, klausimą, pasisako ir dėl baristerio (aukščiausio rango advokato) atsakomybės tokiu pačiu atveju. Šiuo atveju baristerio atsakomybės klausimas neturi nieko bendra su solisitoriaus atsakomybe ir teismo teiginiai dėl baristerio atsakomybės yra *obiter dictum*. Antrajam *obiter dictum* tipui priklausytų tie teismo teiginiai, kurie, nors ir remiasi nustatytomis bylos aplinkybėmis, neturi įtakos sprendimui, pavyzdžiui, teismas, sprenddamas banko atsakomybės dėl kliento suklaidinimo konsultuojant klausimą, pasisako, kad apskritai bankai tokiais atvejais privalo atsakyti, nors klaidingai buvo konsultuota ir per neatsargumą, tačiau kadangi klientas ir bankas buvo sudarę sutartį, pagal kurią klientas atsisako savo pretenzijų, tai toks teismo teiginys nedaro jokios įtakos sprendimui ir bankas atleidžiamas nuo atsakomybės. Šiuo atveju, nors ir nustatyti faktai, kad bankas iš tikrųjų klaidingai konsultavo klientą, tačiau ši aplinkybė neturi jokios reikšmės, nes sudaryta sutartis, todėl teismo teiginiai dėl banko atsakomybės yra tik *obiter dictum*. Trečiajam *obiter dictum* tipui priklausytų teisėjų, buvusių mažuma konkrečioje byloje priimant sprendimą, nuomonės. Šios nuomonės ir teiginiai, nors ir pagrįsti faktais, konkrečios bylos sprendimui įtakos nedaro“⁴⁷. Vis tik, jei teiginiai yra *obiter* ir neįpareigojančio pobūdžio, bet kuriuo metu jie gali tapti *ratio*. Kaip tai įmanoma?

⁴⁵ Plačiau žr. ten pat. P.64-68.

⁴⁶ Plačiau žr. V. Vasiliauskas. Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.157-158.

⁴⁷ Ten pat, P.158.

Teisėjai, nagrinėjantys vėlesnes bylas, gali naudotis *obiter* teisiškai grįsdami savo sprendimus. Tokiu būdu *obiter* teiginiai tampa dalimi *ratio*.

Užbaigiant poskyrį apie teismo precedento struktūrą, jos identifikavimą, norėtusi pasiremti itin taikliais V. Vasiliausko pastebėjimais: „Esminis *stare decisis* principo, t.y. ankstesnio teismo sprendimo privalomumo sprendžiant analogiškas bylas laikymosi elementas yra *ratio decidendi* identifikavimas ir jo laikymasis bylų sekoje. Siekiant išgryninti *ratio decidendi* didelę reikšmę turi *obiter dictum*. Apibendrinant būtų galima pasakyti, kad *ratio decidendi* ir *obiter dictum* yra glaudžiai susijusios teismo precedento sudedamosios dalys, kurių svarbiausia (precedentinės teisės sistemos funkcionavimo požiūriu) yra *ratio decidendi*, tačiau ši be *obiter dictum* būtų tik sausa taisyklė, nesiremianti jokia papildoma argumentacija“⁴⁸.

2.3. Teismo precedento reikšmė ir teisinė galia. Teisminių precedentų rūšys

Norint tęsti pradėtą darbą ir išsamiau atskleisti teismo precedento savybes, aktualu atkreipti dėmesį į du faktorius: teismo precedento teisinę galią, jo rūšis. Visa tai padės geriau suprasti ir patį *Stare decisis* funkcionavimo mechanizmą.

Štai Kolinas Mančesteris (Colin Manchester) ir Deividas Salteris (David Salter), kaip pagrindinius faktorius, turinčius įtakos precedento galiai išskiria šiuos: precedento gyvavimo amžius, teismo, nagrinėjančio konkrečią bylą sudėtis, teisėjų nuomonių vienovė. Apie kiekvieną iš jų trumpai.

Precedento amžius. Teismas daug sunkiau atsisakys pakeisti seniai suformuluotą precedentą jau vien dėl to, kad jis atspindi „gerą teisę“. Toks precedentas, kuris išliko nepalietas ir atsispyrė bet kokiems laiko iššūkiams, manoma turi žymią precedentinę galią. Tačiau teismai šiais laikais vis tik nukrypsta nuo tokių precedentų, argumentuodami tuo, jog tam tikri precedentai gali būti netinkami šių laikų aplinkybėms. Puikus to pavyzdys *R v. R* byla, kurioje Lordų Rūmai nusprendė, jog ilgai galiojusi ir taikyta taisyklė, kad santuokinė prievarta nėra nusikaltimas, nėra pateisinama šiuolaikinės visuomenės akyse. Štai pasak Kelly D. ir Slapper G., „būtų anomališka, jei dėl *Stare decisis* doktrinos veikimo, precedentai įgytų perdėtą autoritetą. Kaip šios doktrinos pasekmė, įsivyrėja teismų nenoras keisti anksčiau suformuluotus teismų sprendimus, nors jie ir nevysiškai atitinka šiuolaikinės moralės ir socialinių nuostatų“⁴⁹.

Teismo sudėtis. Precedentas turi tuo didesnę precedentinę galią, kuo „iškilesnės“ yra jį suformulavusios asmenybės. Tarp tokių teisėjų Anglijoje paminėtini Lordas Blekburnas

⁴⁸ Ten pat, P.158.

⁴⁹ Kelly D., Slapper G. English legal system.-London:Cavendish Publishing limited, 1995. P.43.

(Blackburn), Lordas Atkinas (Atkin), Lordas Reidas (Reid), Lordas Vilberforsas (Willberforce), Lordas Diplokas (Diplock), Lordas Skratonas (Scrutton) ir kiti.

Nuomonių vienovė. Precedentas yra tuo stipresnis, kuo vieningiau jis yra suformuluotas. Dar daugiau, precedento galia sustiprinama, jei yra vienybė ne tik priimant vieną ar kitą teismo sprendimą, bet ir pasisakant dėl argumentų, reikšmingų jo suformulavimui.

Precedentai gali būti dviejų rūšių: *ipareigojantys ir įtikinantys*. Tai daugiausia priklauso nuo teismo, priimančio sprendimą vietos teismų sistemoje. Tačiau, kalbant apie teisminių precedentų ipareigojantį pobūdį, prisimintina, jog privaloma gali būti tik viena teismo precedento dalis-*ratio decidendi*. Taigi *ipareigojantys* teisminiai precedentai yra šie:

Pirma, Europos Teisingumo Teismo sprendimai (autorės pastaba: nors Europos Teisingumo Teismas nėra Anglijos nacionalinės teisminės sistemos dalis, tačiau jo sprendimai privalomi atsižvelgiant į Europos Bendrijos teisės viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu. Europos Bendrijų teisės viršenybės principas buvo plačiai interpretuotas ETT sprendimuose, tokiuose kaip Costa v. Enel, Internationale Handelsgesellschaft byloje, Simmenthal II ir kituose. Europos Bendrijų teisės viršenybės principo reikšmę ir jo poveikį nacionalinei teisei rodo visų valstybės valdžios šakų institucijų pareiga taikyti šį principą įstatymų leidybos srityje, vykdomosios valdžios srityje, nacionalinės konstitucinės teisės požiūriu bei teisminės valdžios srityje. Taigi nacionaliniai teismai turi pareigą aiškinti nacionalinę teisę, atsižvelgiant į Europos Bendrijų teisės nuostatas⁵⁰. Be to, nors ETT pats nėra ipareigotas vadovautis ankstesniais savo sprendimais, kiek kitokia situacija dėl ETT formuluojamų precedentų susiklostė nacionalinių teismų atžvilgiu. Čia akivaizdžiai galima pripažinti egzistuojant precedentą. Kaip įrodymas-keletas garsių bylų. Pavyzdžiui Da Costa byla, kurios aplinkybės buvo identiškos Van Gend en Loos bylos aplinkybėms. ETT šioje byloje sprendamas ar nacionalinis teismas turėjo kreiptis į ETT prašydamas preliminarų sprendimo remiantis Bendrijų steigimo sutarties 234 str., jeigu sprendimas analogiškais aplinkybėmis buvo priimtas kitoje byloje, pasisakė, kad ankstesnis sprendimas pašalina ipareigojimą kreiptis į ETT remiantis minėtu EB steigimo sutarties straipsniu. Kitoje svarbioje CILFIT byloje ETT toliau plėtojo precedento doktriną teigdamas, kad nacionaliniai teismai gali nepaisyti pareigos kreiptis į ETT prašant preliminarų sprendimo, jeigu net ir bylos aplinkybės ir nebuvo tokios pat, tačiau ankstesniame sprendime išaiškinami susiję teisės klausimai. Šiomis dvejomis bylomis ETT įtvirtino precedento doktriną nacionaliniams teismams. Taigi „ETT sprendimai yra privalomi Anglijos teismams kiekvienoje konkrečioje byloje, nepaisant to, ar nagrinėjamos ir ankstesnės ETT bylos esminiai faktai

⁵⁰ Plačiau žr. Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. Ir kt. Tarptautinės organizacijos.-Vilnius:Justitia, 2001. P. 864-868.

*sutampa ir nepaisant teismo padėties teismų hierarchijoje*⁵¹). Pasak V. Vasiliausko, Europos Sąjungos teisė yra „labai svarbus Anglijos precedentinės teisės keitimosi veiksnys [...], kadangi visa tai išeina už nacionalinės teisės sistemos ribų bei yra visiškai nauja tradicinės precedentinės teisės doktrina, paremtai Lordų rūmų hierarchija teisminėje sistemoje bei Lordų rūmų sprendimų viršenybe tarp precedentų“⁵². *Taigi ETT sprendimai-neabejotinas Anglijos precedentinės teisės vystymosi, o kartu ir kismo, veiksnys.*

Antra, aukštesnės instancijos teismų sprendimų ratio. Lordų Rūmų priimti sprendimai įpareigos visus žemesnės instancijos teismus, Apeliacinio teismo *ratio* įpareigos Aukštąjį teismą, Karūnos teismą, grafysčių ir magistratų teismus, bet tik ne Lordų Rūmų teismą. Aukštojo teismo *ratio* įpareigos tik grafysčių ir magistratų teismus. Iš principo, magistratų teismai turėtų laikytis Karūnos teismo suformuluotų *ratio*, tačiau taip nėra. Kodėl? Karūnos teisme bylos sprendžiamos kita tvarka nei kituose teismuose. Čia pagrindinį vaidmenį atlieka prisiekusieji, kadangi jie priima sprendimą. Dėl šios priežasties Karūnos teismo sprendimai negali būti vertinami kaip įpareigojantys magistratų teismus ir turi būti vertinami kaip išimtis iš bendrosios *Stare decisis* taisyklės. *Magistrinio darbo autorė dar kartą primena, jog šiai įpareigojančių precedentų rūšiai nepriskirtini ETT sprendimai, kadangi ETT nėra instancinės teismų sistemos dalis.*

Trečia, ratio sprendimų, priimtų to paties ar tos pačios grandies teismo. Didžioji dalis Anglijos teismų nėra įpareigoti savo ankstesnių sprendimų. Išimtis yra tik Apeliacinis teismas ir Aukštasis teismas, bylas nagrinėjantis kaip Skyriaus teismas. Taip yra tada, kai bylą Aukštajame teisme apeliacine tvarka nagrinėja ne vienas teisėjas. Tokios sudėties Aukštasis teismas dažnai vadinamas Skyriaus teismu⁵³.

Darytina išvada, jog tiek antrosios, tiek trečiosios įpareigojančių teisminių precedentų rūšių egzistavimas yra atitinkamai nulemtas vertikaliosios ir horizontaliosios Stare decisis doktrinos taikymo formų. Šios dvi *Stare decisis* taikymo formos, kaip ir antroji bei trečioji įpareigojančių precedentų rūšys, funkcionuoja ir JAV. Apie šias formas plačiau-kitame skyriuje.

Analizuojant įvairių autorių darbus, darytina išvada, jog pagrindiniai *įtikinantys* precedentai yra šie:

Pirma, „Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. Pagal 1998 m. Žmogaus teisių aktą (*autorės pastaba: šis aktas yra Anglijos vidaus teisės šaltinis. Jo tikslas-užtikrinti tinkamą Europos žmogaus teisių Konvencijos nuostatų Anglijos teisėje taikymą*), teismai, ar tribunolai, sprenddami bylas, susijusias su Konvencijoje apibrėžtomis teisėmis, yra įpareigoti tik „atkreipti

⁵¹ Manchester C., Salter D. Exploring the law: the dynamics of precedent and statutory interpretation.-London: Sweet&Maxwell, 2006. P. 138.

⁵² V.Vasiliauskas. Teismo precedentų reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.163.

⁵³ Plačiau žr. Manchester C., Salter D. Exploring the law: the dynamics of precedent and statutory interpretation.- London: Sweet&Maxwell, 2006. P. 16-33.

dėmesį“ ir „imti domėn“ EŽTT sprendimus. Taigi akivaizdu, kad jie yra įtikinantys precedentai. Tačiau teismai, pasak Lordo Slyno (Slynn) dažnai seka aiškiai suformuluotais EŽTT sprendimais⁵⁴. EŽTT vėlgi, kaip ir ETT, nėra Anglijos teisminės sistemos dalimi.

Antra, žemesnės instancijos teismų sprendimų ratio. Tokia ratio gali būti sekama sprendžiant vėlesnes bylas, jai gali būti nepritarta arba ji gali būti pakeista.

Trečia, to paties teismo teisminių sprendimų ratio. Pavyzdžiui, Lordų rūmų priimtų sprendimų ratio yra tik įtikinanti Lordų Rūmams nagrinėjant vėlesnes bylas. Prisiminkime, jog dar iki 1966 m. Lordų rūmų pranešimo teismų praktikos klausimais priėmimo, Lordų rūmai visuomet sekė ankstesniais savo sprendimais.

Ketvirta, bet kurio teismo suformuluoti obiter dictum teiginiai. Šiais teiginiais teismo sprendime gali būti remiamasi nagrinėjant vėlesnes bylas.

Penkta, „stipriai“ teisiškai argumentuoti teismų sprendimai. Pavyzdžiui, konstitucinė JAV sąranga lemia, kad JAV yra federacinė valstybė, kas reiškia, jog vienos valstijos teismai nėra įpareigoti sekti kitos valstijos teismo suformuluotais sprendimais. Vis tik „[...] Niu Jorko teismai seks Floridos valstijos Aukščiausiojo teismo sprendimu tik tuo atveju, jei manys jį esant teisingai pagrįstą“⁵⁵.

Kodėl magistrinio darbo autorė gan išsamiai kalba apie teisminį precedentą? Tai yra labai svarbu norint geriau atskleisti ir pačios *Stare decisis* doktrinos esmę, kadangi jau ne kartą minėta, kad pati precedentinės teisės doktrina yra *sąlygota ne ko kito, bet Stare decisis doktrinos, sudarančios precedentinės teisės „širdį“*. Kaip matome iš aukščiau pateiktų teiginių, pats precedentų skirstymas į įpareigojančius ir įtikinančius yra iš esmės pagrįstas vertikalios ir horizontalios *Stare decisis* taikymo formų. Taigi neabejotinas *Stare decisis* ir teisminio precedento santykis, *paprastai pasireiškiantis per įpareigojantį Stare decisis pobūdį. Neabejotina ir teisminio precedento ratio decidendi identifikavimo svarba, nes tik šia dalimi bus remiamasi nagrinėjant vėlesnes bylas. Išvada: be Stare decisis neegzistuantų ir teisminio precedento privalomumas.*

⁵⁴ Ten pat, P.20.

⁵⁵ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. – St. Paul Minnesota: West group, 2003. P.65.

3. *STARE DECISIS* TAIKYMO FORMOS

3.1. Vertikalus, atsižvelgiant į teismų hierarchiją, *Stare decisis* taikymas.

Horizontalus, teismams atsižvelgiant į savo ankstesnius sprendimus bei į tos pačios grandies teismų sprendimus analogiškose bylose, *Stare decisis* taikymas

Jau pats skyriaus pavadinimas nusako joje nagrinėjamo klausimo esmę: čia bus kalbama apie *Stare decisis* doktrinos taikymo formas, atsižvelgiant į teismų hierarchiją. Apie tai magistrinio darbo autorė netiesiogiai kalbėjo ankstesniame skyriuje, analizuodama atskiras teisminio precedento rūšis: įpareigojančius ir įtikinančius.

Taigi prieš pradėdami kalbėti apie *Stare decisis* taikymo formas, trumpai prisiminkime Anglijos ir JAV teismų sistemas. Po XIX a. teismų reformos Anglijoje nusistovėjo tokia teismų sistema: Aukščiausiaja teismine instancija tapo Lordų rūmai, žemesnėmis- Apeliacinis teismas, toliau- Aukštasis ir Karūnos teismai, grafysčių ir magistratų teismai. Kiek sudėtingesnė teismų sistema susiklostė JAV, kuri buvo nulemta JAV federacinės valstybės formos. JAV Konstitucija nustato, jog „teisminė valdžia Jungtinėse Amerikos Valstijose priklauso Aukščiausiajam teismui ir tiems žemesniems teismams, kuriuos įsteigia ir paskiria Kongresas“⁵⁶. Taigi federacinę JAV teismų sistemą sudaro trijų pakopų teismai: regionų, apeliaciniai ir JAV Aukščiausiasis teismas. Kiekvienos šalies valstijos Konstitucija numato atskiras ne federalinio lygmens teismų sistemas. Teismų sistemos ganėtinai skiriasi ir priklauso nuo valstijos istorijos arba kitų aplinkybių. Kaip ir federacijoje, valstijose egzistuoja pakopinė (nuo trijų iki keturių pakopų) teismų sistema⁵⁷.

Trumpai apžvelgę Anglijos ir JAV teismų sistemas, sugrįžkime prie *Stare decisis* taikymo formų. Pirmiausia Anglija. Čia vertikalus *Stare decisis* taikymas pasireiškia tuo, jog „Lordų rūmų, kaip aukščiausios apeliacinės instancijos teismo, sprendimai privalomi visiems kitiems be išimties Anglijos teismams, Apeliacinio teismo sprendimai taip pat privalomi visiems kitiems žemesniems teismams ir tik Lordų rūmai neprivalo atsižvelgti į Apeliacinio teismo sprendimus analogiškose bylose. Aukštojo teismo sprendimai privalomi grafysčių ir magistratų teismams, bet, be abejo, jais neprivalu sekti Apeliaciniam teismui bei Lordų rūmams ir galiausiai grafysčių ir magistratų teismai privalo besąlygiškai vadovautis aukštesniųjų teismų sprendimais“⁵⁸. *Štai čia puikiai atsiskleidžia vertikaliosios Stare decisis taikymo formos ir vienos iš įpareigojančių precedentų rūšies sąlytis: aukštesnės instancijos teismų sprendimų ratio*

⁵⁶ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos.-Vilnius:Mykolo Romerio universitetas, 2004. P.276.

⁵⁷ Plačiau žr. Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. Šiuolaikinė Konstitucija:studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. -Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 46-49.

⁵⁸ V.Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.159.

privalomumas yra nulemtas vertikaliosios Stare decisis, atsižvelgiant į teismų hierarchiją, egzistavimo.

Be abejonės, kaip sudėtingesnė JAV teismų sistema, taip ir sudėtingesnis *Stare decisis* vertikalusis taikymas šioje valstybėje. Kaip minėta, tiek federacinė JAV teismų sistema, tiek daugumos atskirų valstijų teismų sistema paprastai yra tripakopė. Šiose sistemose egzistuoja dvi vertikaliosios *Stare decisis* taikymo formos galimybės. Pirmoji: žemesnės instancijos teismai tvirtai laikosi ankstesnių Aukščiausiojo teismo sprendimų (Aukščiausiojo teismo vertikalioji *Stare decisis*). Antroji: žemiausios instancijos teismai tvirtai laikosi ankstesnių vidurinėsios grandies teismų sprendimų (vidurinėsios grandies Apeliacinio teismo vertikalioji *Stare decisis*). Pirmuoju atveju viskas aišku, na o antruoju- neaiškus vidurinėsios grandies Apeliacinio teismo precedento privalomumo žemiausios grandies teismui lygis. Todėl skiriami trys Apeliacinių teismų sprendimų privalomumo žemiausios grandies teismams modeliai: Pirmasis: „silpnas“ modelis, pagal kurį Apeliacinio teismo sprendimai nėra privalomi tos pačios jurisdikcijos žemiausios teisinės grandies teismams (Taikomas Oklahomos valstijoje ir veikia taip: Oklahomos Civilinio Apeliacinio teismo sprendimai neįpareigoja nei vieno žemiausios instancijos teismo ir netampa precedentais, nebent jei Oklahomos Aukščiausiasis teismas sankcionuoja šį sprendimą). Taigi *Apeliacinio teismo vaidmuo jurisprudencijos tęstinumo ir nuoseklumo prasme sumenkinamas, įpareigojančių precedentų formulavimo galimybę suteikiant tik Aukščiausiajam teismui*. Antrasis: „griežtas“, priešingas pirmajam, sąlygojantis Apeliacinių teismų sprendimų privalomumą tos pačios jurisdikcijos žemiausiems teismams (Pavyzdžiui Kalifornijoje, Floridoje veikia Apeliacinis teismas, turintis atskiras apygardas. Kiekviena apygarda nagrinėja apeliacinius skundus iš konkretaus valstijos geografinio regiono. Nepaisant to, vienos iš apeliacinių apygardų priimtas sprendimas tampa privalomu visiems be išimties tos valstijos žemiausiems teismams). Ir trečiasis: „mišrus“, reiškiantis, jog Apeliacinio teismo apygardos ar divizijos priimtas sprendimas bus įpareigojantis tik to paties, kaip ir minėti teismai, geografinio regiono žemiausios instancijos teismus. Šio modelio sąlygojamas rezultatas vertinamas nevienareikšmiškai, nes teisė tampa labiau teritorine, kadangi žemiausieji teismai gali ignoruoti kitų Apeliacinio teismo apygardų sprendimus. Viso to išdava- federacinė teisė gali reikšti viena Niu Jorke ir visai ką kita Teksase⁵⁹.

Apžvelgus vertikaliosios *Stare decisis* taikymo ypatumus, galima prieiti išvados, jog *vertikaliąją Stare decisis taikymo formą lemia ne kas kita, o egzistuojanti bendra, hierarchija*

⁵⁹ Plačiau žr. Solomon Andrew T. A simple prescription for texas ailing court system:stronger stare decisis//Saint Mary's Law journal 417 P. 425-430.// <http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split> prisijungimo laikas 2007-01-10

pagrįsta instancinė teismų sistema. Tai patvirtina ir amerikiečio mokslininko, nagrinėjusio Stare decisis taikymo formas Teksaso valstijos teismuose, Andrew T. Solomon teiginys, jog „vertikaliosios Stare decisis forma kyla iš hierarchinės mūsų teismų sistemos prigimties ir yra sukurta taip, kad aukštesnės instancijos teismai kontroliuotų žemesnės instancijos teismų priimtų sprendimų teisėtumą“⁶⁰. Taigi vertikalioji Stare decisis taikymo forma, funkcionuojanti tiek Anglijoje, tiek JAV bei kitose bendrosios teisės tradicijos valstybėse, reikalauja, jog tos pačios teismų sistemos žemesnės instancijos teismai vadovautųsi aukštesnės instancijos teismų suformuluotais sprendimais. (Kaip matėme, yra tam tikrų išimčių). Tuo pačiu iškyla klausimas, ar, pripažįstant ETT sprendimus privalomais Anglijos teisinėje sistemoje, nėra iškreipiama „grynoji“ vertikaliosios Stare decisis taikymo forma? Jei vertikalioji Stare decisis, susiklosčiusi per amžius, yra nulemta vidaus teisminės sistemos hierarchijos, kaip tada reikėtų traktuoti ETT sprendimų privalomumą, apie kokią Stare decisis formą reikėtų kalbėti šiuo atveju? Ir apskritai, ar galima teigti, jog ETT sprendimų privalomumas visiems be išimties Anglijos teismams, nulemtas Stare decisis doktrinos? Juk ETT sprendimų privalomumas kyla iš EB teisės viršenybės principo. Taigi taip nėra iškreipiama pati vertikaliosios Stare decisis doktrinos esmė-atsižvelgti į tos pačios teisminės sistemos aukštesnės instancijos teismų sprendimus.

Horizontalioji Stare decisis taikymo forma sąlygoja teismų atsižvelgimą „į savo ankstesnius sprendimus bei į tos pačios grandies teismų ar teisėjų sprendimus analogiškose bylose. [...] Lordų rūmams galioja išimtis iš Stare decisis principo jų pačių ankstesnių sprendimų atžvilgiu. Lordų rūmai nėra susieti su savo ankstesniais sprendimais, jie gali atmesti savo ankstesnį sprendimą ir bylą išspręsti kitaip. [...] (autorės pastaba: Lordų Rūmų suformuluoti precedentai patiems Lordų rūmams yra įtikinantys) Kitaip yra su Apeliaciniu teismu. Apeliacinis teismas yra susietas su savo ankstesniais sprendimais ir sprendamas analogiškas bylas privalo į juos atsižvelgti. [...] Aukštojo teismo teisėjai formaliai nėra susieti su ankstesniais kitų Aukštojo teismo teisėjų sprendimais analogiškose bylose, tačiau praktikoje teisėjai dažniausiai vadovaujasi vieni kitų sprendimais, teikdami pirmenybę apeliacijai, jei pasirodytų, kad taisyklė, kuria jie grindžiami, yra abejotina. Analogiškai veikia ir grafysčių bei magistratų teismai, kurie neprivalo atsižvelgti į vieni kitų sprendimus analogiškose bylose“⁶¹. Taigi iš esmės „griežta“ horizontalioji Stare decisis taikymo forma pasireiškia tik Anglijos Apeliacinio teismo veikloje, nors, kaip matysime vėliau, Apeliacinis teismas taip pat nėra absoliučiai įpareigotas savo paties ankstesnių sprendimų. Apie tai magistrinio darbo autorė kalbės kitame poskyryje, aptardama Stare decisis taikymo išimtis Anglijos teismų sistemoje.

⁶⁰ Ten pat, P. 424.

⁶¹ V.Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.159.

JAV horizontalioji *Stare decisis* taikymo forma vėlgi turi savo ypatumų. Visų pirma, jos funkcionavimo galimybės priklauso nuo kiekvienos valstijos laisvo pasirinkimo. Pažymėtina, jog federacinis Aukščiausiasis teismas ir dauguma valstijų Aukščiausiųjų teismų taiko „mišrų“ horizontaliosios *Stare decisis* modelį, reiškiantį, jog teismai nėra absoliučiai įpareigoti savo pačių ankstesnių sprendimų. Pagal šį modelį teismai gali nesivadovauti ankstesniais precedentais, bet tik tuo atveju, kai geba įtikinamai pagrįsti tai visuomeninių, socialinių ar kitų aplinkybių pasikeitimais. Kitaip yra su Apeliaciniais teismais. Apeliacinio teismo sprendimas gali turėti trejopą poveikį kitam tos pačios jurisdikcijos Apeliaciniam teismui. Pirma: pagal „griežtą“ horizontaliosios *Stare decisis* taikymo modelį Apeliacinio teismo sprendimas įpareigoja visus kitus tos jurisdikcijos Apeliacinius teismus. Antra: pagal „mišrų“ horizontaliosios *Stare decisis* taikymo modelį Apeliacinio teismo sprendimas įpareigoja visus kitus tos jurisdikcijos Apeliacinius teismus, kol a) Apeliacinis teismas pakeičia ankstesnį sprendimą, b) kitas tos pačios jurisdikcijos Apeliacinis teismas pakeičia ankstesnį sprendimą, remdamasis rasta jame teisine klaida, akivaizdžiu neteisingumo buvimu, ar kokia kita rimta problema, susijusia su tuo ankstesniu sprendimu; c) kitas tos pačios jurisdikcijos Apeliacinis teismas prieštaringą sprendimą perduoda Aukščiausiajam teismui peržiūrėti. Trečia: pagal „silpnos“ horizontaliosios *Stare decisis* modelį, Apeliacinio teismo sprendimas neįpareigoja kitų tos pačios jurisdikcijos Apeliacinių teismų⁶².

Pažymėtina, jog horizontalioji *Stare decisis* taikymo forma, priešingai nei vertikalioji, yra sunkiau realizuojama praktikoje ir sulaukianti daugiau kritikos nei pastaroji. Štai amerikiečių mokslininkas Oliveris Vendelis Houlsas (Oliver Wendell Holmes), kalbėdamas apie teismų „vergavimą“ savo pačių ankstesniems sprendimams, teigė: „tai yra viena iš teisės nesėkmių, nes teisinės idėjos tarsi „uždaromos“ teisinėse frazėse ir neskatina tolimesnės teisinės analizės. „Griežta“ horizontalioji *Stare decisis* lemia atsisakymą taisyti galimas teisinės klaidas, nes teismai yra absoliučiai įpareigoti sekti savo ankstesniais precedentais. Priešingai yra, kai egzistuoja „mišrus“ horizontaliosios *Stare decisis* taikymo modelis, remiantis kuriuo teismas gali anuliuoti savo ankstesnį sprendimą“⁶³.

Apžvelgus *Stare decisis* taikymo formų ypatumus, galima padaryti keletą išvadų:

- *Vertikalioji Stare decisis taikymo forma nulemta egzistuojančios hierarchija pagrįstos teisminės sistemos;*

⁶² Plačiau žr. Solomon Andrew.T. A simple prescription for texas ailing court system:stronger stare decisis//Saint Mary's Law journal 417 P. 430-432.//

<http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split> prisijungimo laikas 2007-01-10

⁶³ Ten pat, P. 429.

- *Tiek vertikalioji, tiek horizontalioji Stare decisis taikymo formos turi savo ypatumų Anglijoje ir JAV. Jos nėra ir negali būti vienodos dėl skirtingos šiose valstybėse susiklosčiusios teismų sistemos;*
- *Vertikalioji Stare decisis taikymo forma, sąlygojanti aukštesnės instancijos teismų sprendimų privalomumą žemesnės instancijos teismams (su galimomis tam tikromis išimtimis), užtikrina teisminės praktikos stabilumą, vienodumą ir nuoseklumą visose teisminėse grandyse.*
- *Horizontalioji Stare decisis taikymo forma, sąlygojanti teismų atsižvelgimą į savo pačių ar tos pačios grandies teismų ankstesnius sprendimus (su galimomis tam tikromis išimtimis), užtikrina teisminės praktikos stabilumą, vienodumą ir nuoseklumą vienoje iš teisminių grandžių. Paprastai tai būna aukščiausioji ir vidurinioji teisminės grandys.*
- *Vertikaliąją ir horizontaliąją Stare decisis taikymo formomis grįstas įpareigojančių precedentų egzistavimas.*

3.3. *Stare decisis* taikymo teismuose išimtys

Kalbant apie *Stare decisis* išimtis, reikia atskirai išskirti šios doktrinos išimčių taikymą JAV ir Anglijoje.

Apie išimtis Anglijoje magistrinio darbo autorė kalbės aptardama atskirų teisminių instancijų taikomas išimtis, o vėliau ir bendras visiems teismams išimtis.

Pradėkime nuo Lordų rūmų. Nuo 1966 m. Lordų rūmams suteikus galimybę nukrypti nuo ankstesnių savo sprendimų, buvo padaryta eilė teisinių taisyklių pakeitimų įvairiose bylose. Tačiau daugeliu atvejų Lordų rūmai, nors ir esant galimybei naudotis Lordų rūmų pranešimo teismų praktikos klausimais suteikta teise nukrypti nuo ankstesnių savo sprendimų, ja naudojasi ne visa apimtimi. Kyla klausimas kodėl? Lordai pažymi, jog „nors ankstesnis sprendimas ir yra klaidingas, tai nėra pakankamas pagrindas keisti nusistovėjusią praktiką. Pranešimas teismų praktikos klausimais nurodo, jog ankstesnis sprendimas bus laikomas „normaliai įpareigojančiu“. Per griežtas precedentų laikymasis bus tik tuo atveju, jei tai prives prie neteisingumo konkrečioje byloje ir pernelyg apribos tinkamą teisės vystymąsi. Ir net jeigu šios sąlygos bus tenkinamos– Lordų rūmai nebūtinai nukryps nuo ankstesnio savo sprendimo“⁶⁴. Taigi Lordų rūmai naudojasi plačia diskrecijos teise sprendami dėl *Stare decisis* išimčių taikymo. Taip yra dėl itin autoritetingo šios doktrinos svorio Anglijoje, juk *Stare decisis* kaip tik ir vystėsi šioje valstybėje,

⁶⁴ Cross R. Harris J.W. Precedent in English law. –Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 136-137.

galų gale net iki pat XX a. antros pusės Lordų rūmai net neturėjo galimybės pagalvoti apie ankstesnių precedentų pakeitimą naujais. Todėl pernelyg dažnas ankstesnių teismo sprendimų nesilaikymas sąlygotų teisinę suirutę. Prisiminkime, jog šioje doktrinoje viena pagrindinių įkūnytų vertybių-teisinis stabilumas. O apie kokį stabilumą galima kalbėti, kai be jokių „stabdžių“ bus nukrypstama nuo ankstesnių sprendimų? Taigi Lordų rūmų praktikoje susiformavo šios taisyklės, kuomet gali būti nesilaikoma ankstesnių ginčijamų teismo sprendimų: pirma, jei naujame sprendime bus suformuluota nauja teisinė taisyklė, kuri sąlygos teisės vystymasi; antra, jei visuomeniniai santykiai bus ryškiai pasikeitę; trečia, susiję su piliečių pasitikėjimu teismų priimtais sprendimais, t.y., jei piliečiai grįs savo santykius viename ar kitame ginčijamame sprendime suformuluota teisine taisykle, toks sprendimas greičiausiai nebus pakeistas; ketvirta, susiję su Parlamento ir Lordų rūmų santykiais, t.y., jei įstatymų leidėjas yra išleidęs teisės aktus pagal ginčytiną Lordų rūmų sprendimą, Lordų rūmai greičiausiai nekeis šio teisės aiškinimo, kadangi taip būtų pažeistas dviejų valdžių: įstatymų leidžiamosios ir teisminės tarpusavio pagarbos principas;⁶⁵ Įdomu ir tai, jog, „Lordų rūmai labiau linkę atmesti neseniai priimtą savo sprendimą, o ne keliolikos metų senumo precedentą. Tai aiškinama vėlgi duokle teisės stabilumui, kadangi teigiama, kad nesenas precedentas dėl savo naujumo nebus spėjęs labai išplisti ir tokie staigūs posūkiai greičiau padės pašalinti teisės prieštaravimus [...]“⁶⁶.

Toliau- Apeliacinis teismas. Nors, vadovaujantis horizontaliaja *Stare decisis* taikymo forma, formaliai šis teismas yra absoliučiai įpareigotas savo ankstesnių sprendimų, tačiau galimas šios taisyklės išimtis pats teismas suformulavo savo praktikoje, priešingai nei tai padarė Lordų rūmai, priimdami ne sprendimą konkrečioje byloje, o paskelbdami pranešimą. Pati svarbiausia *Young v Bristol Aeroplane Co Ltd* byla, kurioje buvo nustatyta, kad Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius yra įpareigotas sekti savo ankstesnių sprendimų *ratio*, bet galimos trys išimtys. Pirmoji: kai yra keli vienas kitam prieštaraujantys Apeliacinio teismo sprendimai, teismas gali rinktis, kuriuo iš jų vadovautis, o kurį atitinkamai atmesti. Antroji: kai Apeliacinio teismo sprendimas prieštarauja vėliau suformuluotam Lordų Rūmų sprendimui, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai atmetė ankstesnį Apeliacinio teismo sprendimą. Tokiu atveju Apeliacinis teismas vadovausis ne savo, o vėlesniu Lordų rūmų sprendimu. Trečioji: kai ankstesnis Apeliacinio teismo sprendimas, taikytinas analogiškoje byloje, buvo priimtas *per incuriam* (lot. *nerūpestingai*)⁶⁷. Dėl pirmosios išimties susikerta keleto mokslininkų nuomonės. Štai pavyzdžiui Dr. Gudhartas (Goodhart) teigia, jog esant dviem priešingiems Apeliacinio teismo sprendimams, turėtų būti vadovaujamasi vėliau suformuluotu. Tačiau R.M. Gudersonas (Gooderson) teigia

⁶⁵ Plačiau žiūrėti Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 138-143.

⁶⁶ V.Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.161.

⁶⁷ Plačiau žiūrėti Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 143-152.

atvirksčiai: „būtų logiška, jog teismas vadovautųsi ankstesnės bylos autoritetu, kadangi teoriškai vėlesnėje byloje teismas neturėjo jurisdikcijos suformuluoti prieštaraujantį pirmajam sprendimą“⁶⁸. Kaip ten bebūtų, mokslinės diskusijos viena, na o teisinė praktika- visai kas kita. Vis tik praktikoje vadovaujamasi aukščiau minėtoje byloje suformuluota taisykle, jog Apeliacinis teismas turi teisę rinktis, kuriuo iš savo ankstesnių prieštaraujančių sprendimų sekti. Dėl trečiosios išimties pasakytina, jog „vertindamas precedentą *per incuriam* požiūriu, teismas pirmiausia išanalizuoja šio precedento priėmimo prielaidas, t.y. medžiagą, kuria rėmėsi teismas, priimdamas tą sprendimą. Jei išanalizavęs visą medžiagą teismas padaro išvadą, kad sektinos bylos nagrinėjimo metu nebuvo įvertintos tam tikros statutinės teisės nuostatos ar tam tikras precedentas, į kurį nagrinėjant bylą buvo privalu atsižvelgti, taip pat jei, teismo nuomone, įvertinus šias aplinkybes būtų buvęs priimtas kitoks sprendimas, tada teismas konstatuoja *per incuriam* atvejį ir atsisako taikyti ankstesnį precedentą“⁶⁹. Pažymėtina, jog vėlesnėje *Davis v. Johnson* byloje buvo suformuluotas teiginys, jog Apeliaciniame teisme negali būti daugiau *Stare decisis* išimčių, apart šių trijų, nustatytų *Young v Bristol Aeroplane Co Ltd* byloje. Todėl čia pasigirsta teisėjų ir teisės mokslininkų kritika dėl išimčių ribojimo. Galima paminėti dar keletą išimčių (tačiau tai ne visos galimos išimtys), kuriomis Apeliacinis teismas gali vadovautis. Štai, pavyzdžiui, jei ankstesnis Apeliacinio teismo priimtas sprendimas buvo negalutinis procedūrine prasme, t.y. galėjo būti skundžiamas aukštesnės instancijos teismui, juo nebūtina vadovautis; arba - kai tarptautinės viešosios teisės normos, kuriomis rėmėsi ankstesnis precedentas ir kuriuo turėtų būti vadovaujama, šiai dienai yra pasikeitusios, Apeliacinis teismas gali atmesti tokį precedentą. Dar viena galima išimtis-kai bylą nagrinėja dviejų teisėjų sudėties Apeliacinis teismas. Pažymėtina ir tai, jog Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyrius vadovaujasi tomis pačiomis trimis *Stare decisis* išimtimis, kaip ir Civilinių bylų skyrius, tačiau pilnos sudėties Baudžiamųjų bylų skyrius taip pat gali nesivadovauti nuosprendžiais dėl laisvės atėmimo ir kitais nuosprendžiais, ribojančiais kaltinamojo laisvę. Prisiminkime, platesne diskrecija baudžiamosiose bylose leistina naudotis dėl to, jog čia įmanomos sunkesnės teisinės klaidos neigiamos pasekmės, galinčios sąlygoti neteisingumą.

Dėl Aukštojo teismo pasakytina, jog jis nėra įpareigotas vadovautis Apeliacinio teismo sprendimais, prieštaraujančiais vėlesniems Lordų rūmų sprendimams. Taip pat diskutuotina Aukštojo teismo teisė nesilaikyti Apeliacinio teismo sprendimų, suformuluotų *per incuriam*.

Atskirai galima kalbėti apie *Stare decisis* išimtis, bendras visiems Anglijos teismams. Tai vadinamieji *neargumentuoti sprendimai* ir *pasenę sprendimai*. Pirmieji nusakomi tuo, jog

⁶⁸ Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P.144.

⁶⁹ V.Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje//Teisė. 2002, Nr. 42. P.162.

sprendime suformuluoti teisiniai teiginiai paprastai nėra argumentuoti, na, o antrieji yra tokie, kurių *ratio decidendi* buvo pakeista vėlesnėmis statutinės teisės nuostatomis⁷⁰.

Dėl sudėtingos JAV teismų sistemos būtų itin keblu aptarti visas galimas *Stare decisis* taikymo išimtis atskiruose teismuose. Tai reikalauja nuoseklesnės ir gilesnės teisinės analizės, kas, galbūt bus atlikta kituose darbuose. Todėl šio magistrinio darbo autorė apsiribos aptardama bendras *Stare decisis* taikymo išimtis JAV teismuose. Jos, kaip ir Anglijoje, daugiausia formuluojamos pačios teismų praktikos. Štai vienoje bylų JAV Aukščiausiasis Federacinis teismas suformulavo kriterijus, kuriais remiantis teismas turėtų spręsti dėl ankstesnio precedento pakeitimo nauju. Teismas nurodė, jog, nors ir *Stare decisis* garantuoja teisinį pastovumą ir teisės vienodumą, ši doktrina kartu yra ir lanksti. Pagrindiniai kriterijai, remiantis kuriais taikoma *Stare decisis* apima: 1) nustatymą, ar ankstesnis sprendimas funkcionalus; 2) nustatymą, ar ankstesniu precedentu suformuluota teisinė taisyklė turi tokį „autoritetą“, kad jos pakeitimas sukeltų neigiamas teises pasekmes; 3) nustatymą, ar bylos faktai, ar pats faktų vertinimas itin pasikeitė, lyginant su ankstesne byla. Taip pat pažymėtina, jog *Stare decisis* „silpniausia“ yra konstitucinėse bylose. *Tačiau ir čia teismas, norėdamas nukrypti nuo ankstesnio precedento turi tinkamai tai argumentuoti*⁷¹. Bylose, liečiančiose statutinės teisės klausimus, *Stare decisis* taikoma „griežčiau“.

Apibendrinant poskyrį, darytinos šios išvados:

- *Anglijos teismuose galimos dvi Stare decisis išimčių kategorijos. Pirmoji- bendrosios visiems teismams, neatsižvelgiant į hierarchinę teismų sistemą, išimtys. Antroji- išimtys, taikomos atskirose teisminėse instancijose.*
- *Stare decisis išimtys daugiausia formuojamos pačios teismų praktikos.*
- *Pastebima pamažu vis didėjanti Stare decisis išimčių tendencija Anglijoje, sąlygojama visuomeninių vertybių, statutinės teisės kismo, Europos Sąjungos teisės sistemos hierarcijos prieš Anglijos teisės sistemą.*
- *JAV Stare decisis „lanksčiausiai“ taikoma konstitucinėse bylose. Tuo tarpu bylose, kuriose paliečiami statutinės teisės klausimai Stare decisis taikoma „griežčiau“, nors ir čia neišvengiama ankstesnių teisminių precedentų pakeitimo teisingai tai argumentuojant.*

⁷⁰ Plačiau žr. Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 158-164.

⁷¹ Plačiau žr. Ensign Drew C. The impact of liberty on stare decisis:the renquist court from Casey to Lawrence// New York university law review. 2006, P.1141-1142. // <http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split> prisijungimo laikas 2007-01-10

3.3. „Griežta“ ir „Silpna“ *Stare decisis*. Kuris iš šių modelių efektyvesnis ir tikslingesnis šiuolaikinėje teismų praktikoje?

Ankstesniuose poskyriuose jau susipažinome su sąvokomis „griežta“, „mišri“, „silpna“ *Stare decisis*. Kiekviena iš šių sąvokų atspindi vertikaliosios ir horizontaliosios *Stare decisis* taikymo formų ypatumus, t.y. koku mastu privalo žemesnės instancijos teismai atsižvelgti į aukštesnės instancijos teismų sprendimus, ar vienos iš teisminių grandžių teismai privalo atsižvelgti į savo ar tos pačios grandies teismų sprendimus. Magistrinio darbo autorė siūlo šias sąvokas įvardinti *Stare decisis taikymo modeliais* ir kartu pabandyti atsakyti į klausimą, kuris iš šių modelių geriausiai atspindi *Stare decisis* doktrinos autoritetą bei yra aktualiausias šių dienų teisminėje praktikoje. Taigi

- „Griežta“ vertikalioji ir horizontalioji *Stare decisis* reiškia, jog teismai yra *absoliučiai įpareigoti sekti ir vadovautis* aukštesnės instancijos teismų sprendimais ir savo pačių ankstesniais sprendimais bei tos pačios grandies teismų sprendimais analogiškose bylose.
- „Mišri“ horizontalioji *Stare decisis* reiškia, jog teismai turi teisę *nesilaikyti ir atmesti/pakeisti savo pačių ar tos pačios grandies teismų ankstesnius sprendimus*, įtikinamai ir argumentuotai pateisindami tai.
- „Silpna“ vertikalioji ir horizontalioji *Stare decisis* reiškia, kad teismai *nėra įpareigoti sekti ir vadovautis* aukštesnės instancijos teismų sprendimais ir savo pačių ankstesniais sprendimais bei tos pačios grandies teismų sprendimais analogiškose bylose.

Magistrinio darbo autorė šiame poskyryje analizuos *horizontaliąją Stare decisis taikymo* formą ir akcentuos keletą problemų, galinčių kilti dėl *skirtingo šios Stare decisis taikymo*: ar *nevienodas Stare decisis taikymas nėra tiesiausias kelias į vieno iš svarbiausių bendrųjų teisės principų- lygiateisiškumo, t.y. visų lygybės prieš įstatymą ir teismą pažeidimą?* Pasvarstykime, ar tik „griežta“ *Stare decisis* pajėgi užtikrinti tinkamą šio principo įgyvendinimą, nes tik nuoseklus, vienodas *Stare decisis* taikymas garantuos tai, kad esant vienodoms faktinėms aplinkybėms asmenims bus taikomos vienodos teisinės taisyklės? Ir paprieštaraukime, ar „griežta“ *Stare decisis* neprives prie teisinių nesusipratimų, jei per ilgą laiko tarpą keičiantis politinėms, socialinėms, visuomeninėms aplinkybėms, teisminių precedentų *ratio* suformuluotos teisinės taisyklės visuomet išliks tokios pačios? Ar tai nesąlygos teisės sustabarėjimo? Galų gale-ar pateisins pakitusius visuomenės lūkesčius? Taigi *antroji problema susijusi su visuomenės lūkesčiais: ar priimant sprendimus tinkamai į juos atsižvelgiama?*

Magistrinio darbo autorės nuomone, tiek „griežta“, tiek ir „silpna“ horizontalioji *Stare decisis*-teisiniai kraštutiniai. „Aukso vidurys“-„mišri“ horizontalioji *Stare decisis*, lemianti tai, jog asmenų lygybė įstatymui ir teismui bus garantuojama net jeigu ir esant toms pačioms

faktinėms aplinkybėms, ankstesniuose precedentuose suformuluotos teisinės taisyklės bus keičiamos atsižvelgiant į per ilgą laikotarpį pakitusią politinę, socialinę, mokslinę, psichologinę, medicininę informaciją.

Ši savo teiginį iliustruosiu apžvelgdama keletą bylų itin jautrioje asmens laisvo apsisprendimo sferoje:

1996 m. Džonatanas Markas Litltonas (Jonathan Mark Littleton) mirė Teksaso valstijoje. Jo žmona Kristė Ly Litlton (Christee Lee Littleton) iškėlė bylą vyrą gydžiusiam medikui Prandžui (Prange) dėl aplaidumo savo darbe. Daktaro Prandžo gynėjai atkreipė dėmesį, jog ponios Litlton gimimo liudijime buvo užrašas: Ly V. Kavazos jaunesnysis (Lee V. Cavazos Jr.), vyras. Ponia Litlton atskleidė, jog 1977 m. Teksaso valstijos apygardos teismas leido jai pasikeisti vardą į Kristė Ly Kavazos, o 1979 m. jai buvo atlikta lyties keitimo operacija. 1980 m. Teksaso valstijos atsakingos institucijos išdavė jai asmens tapatybės kortelę, kur buvo nurodyta jos lytis: moteris. 1988 m. ji laikinai išsikėlė į Kentukį, kur susipažino su savo būsimu vyru ir naudodamasi šiuo dokumentu teisės aktų nustatyta tvarka susituokė su juo. Netrukus po to Litltonai persikėlė į Teksasą. Pažymėtina, jog visus tuos metus jie gyveno kaip vyras ir žmona, vykdė vienas kitam nustatytas vyro ir žmonos pareigas. Byla buvo neišnagrinėta, nes, tiek apygardos, tiek apeliacinis Teksaso valstijos teismai nevertino medicininių įrodymų šioje byloje ir, atsižvelgdami į ponios Litlton gimimo liudijimą laikė ją vyru, tačiau ne moterimi, taip pripažindami ją netinkamu ieškovu. Priimdami šį sprendimą, teismai vadovavosi *Stare decisis* doktrina, cituodami esamą teisę, neatsižvelgdami į „ryškiai“ pasikeitusias mokslines ir medicinines aplinkybes.

Tačiau nepaisant ir „nesėkmingų“ sprendimų egzistavimo yra ir bylų, kuriose *Stare decisis* doktrina buvo taikoma atsižvelgiant į „laiko dvasią“. Viena iš jų – byla *In re Estate of Gardiner*, kur Kanzaso valstijos apeliacinis teismas rėmėsi ir šiuolaikine medicinine informacija bei pripažino Džei Noel Gardiner (J. Noel Gardiner), anksčiau atlikusią lyties keitimo operaciją, našle. Šiame sprendime teismas taip pat pažymėjo, jog Litlton bylos sprendimas yra sustabarėjęs ir primityvus⁷².

Dar keletas itin svarbių pavyzdžių – *Roe v Wade*⁷³ ir *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey*⁷⁴. Šios dvi bylos magistrinio darbo autorės analizei pasirinktos

⁷² Plačiau žr. Meiselman Dodi Alyson, Frye Randolph Phyllis, Rose Katrina C. Slavery, sex and the ancient doctrine of stare decisis: a re-examination of the doctrine in light of time-influenced legal reasoning and the current state of transgendered legal issues//Gender & Law. 2000-2001, P.747-757.// http://heinonline.org/HOL/PDF/handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

⁷³ <http://heinonline.org/HOL/LuceneSearch?terms=Roe+v.+Wade&collection=usreports&searchtype=simple&submit=Go&termtype=word> prisijungimo laikas 2007-10-04

atsižvelgiant į amerikiečių mokslininko Drew C. Ensing teiginį, jog JAV aukščiausios instancijos teismų praktikoje susiklostė naujas *Stare decisis* modelis. Šis *Stare decisis* modelis geriausiai atsiskleidžia nagrinėjant bylas, kuriose paliečiamos konstitucinės žmogaus teisės. Autorius daro išvadą, jog „tie sprendimai, kuriuose teismas plačiau žiūrėjo į konstitucijos garantuotą teisę į laisvę yra daug labiau įpareigojantys, nei tie, kuriuose į teisę į laisvę buvo žvelgiama siaurai. [...] asmens laisvė yra papildomas ir įtikinantis faktorius, vertinant *Stare decisis* doktrinos jėgą“⁷⁴. Dabar trumpai apžvelgsime jau minėtas bylas. Pažymėtina, jog abiejų bylų tiek faktinės aplinkybės, tiek jose priimti sprendimai itin panašūs, nors abi jas skiria daugiau kaip dvidešimt metų. Pradėkime nuo *Roe v. Wade* bylos. 1972 m. vieniša nėščia moteris ginčijo Teksaso valstijos kriminalinio aborto įstatymą, remiantis kuriuo, abortai griežtai draudžiami, išskyrus dėl medicininių priežasčių, siekiant išsaugoti motinos gyvybę. Roe manė, jog tai, kad vieniša nėščia moteris pagal valstijos įstatymus nesant pavojaus jos gyvybei negali teisėtai pasidaryti aborto, pažeidžia jos konstitucinę teisę į asmens privatumą, netiesiogiai įtvirtintą atskiruose JAV Konstitucijos skyriuose ir vėlesnėse pataisose. Roe argumentai susiję su tuo, jog moteris turi teisę bet kada nutraukti nėštumą, bet koku būdu ir tik dėl jos vienos pasirinktų priežasčių. Aukščiausiasis teismas atmetė šiuos argumentus, teigdamas, jog asmens privatumo teisė, kaip sudėtinė teisės į laisvę dalis, nėra ir negali būti absoliuti. Šį savo teiginį teismas apibendrino štai taip: teisė į asmens privatumą apima ir teisę spręsti dėl aborto, bet ši nėra absoliuti ir turi būti ribojama reguliuojant jos apimtį atsižvelgiant į valstybės interesus, tokius kaip sveikatos apsauga, medicininiai standartai. Remiantis šiais argumentais buvo suformuluotas teismo sprendimas, jog Teksaso valstijos kriminalinio aborto įstatymas, baudžiamosios teisinės atsakomybės nesukeliantis laikantis tik abortą, atliktą tikslu išvengti būsimos motinos mirties, neatsižvelgiant į nėštumo trukmę ir kitas aplinkybes, yra antikonstitucinis. Pirma, laikotarpiu iki pirmo nėštumo trimestro pabaigos, galutinį sprendimą dėl aborto privalo priimti moters gydytojas. Antra, laikotarpiu vėlesniu nei pirmasis nėštumo trimestras, valstija, įgyvendindama savo interesą rūpintis motinos sveikata, gali reguliuoti aborto procedūras tokiais būdais, kurie užtikrintų motinos sveikatą. Trečia, nėštumo etape, kuomet vaisius tampa gyvybingas, valstija, rūpindamasi asmens gyvybe gali reguliuoti ir net uždrausti abortus, išskyrus, kai jie yra būtini moters sveikatai ir gyvybei išsaugoti. Taigi šiuo sprendimu

⁷⁴<http://heinonline.org/HOL/LuceneSearch?terms=Planned+parenthood&collection=usreports&searchtype=simple&submit=Go&termtype=word> prisijungimo laikas 2007-10-04

⁷⁵ Ensing Drew C. The impact of liberty on stare decisis: the renquist court from Casey to Lawrence// New York university law review. 2006, P.1137. // <http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split> prisijungimo laikas 2007-01-10

teismas išplėtė moters teisę atlikti abortą pirmajame nėštumo trimestre praktiškai be jokių teisinių apribojimų.

Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey byloje buvo svarstoma dėl precedento, suformuluoto aukščiau nagrinėtoje byloje, pakeitimo. Į teismą kreipėsi kelios aborto klinikos ir gydytojai, vykdančys abortus, kad teismas pripažintų antikonstitucinėmis Pensilvanijos aborto kontrolės akto kai kurias nuostatas, tokias kaip pavyzdžiui privalomumas išteklėjusiai moteriai, siekiančiai atlikti nėštumo nutraukimą, pasirašyti išsipareigojimą, kad prieš procedūrą jos vyrui apie tai buvo pranešta, ir kitas. *Vadovaujantis Stare decisis doktrina, Roe bylos sprendimo „širdis“ teismo buvo patvirtinta.* Byla svarbi ir dėl to, kad teismas joje pasisakė dėl pačios *Stare decisis* doktrinos esmės ir galimų jos taikymo išimčių. Teismo nuomone „sprendimai, kuriuose keičiamos ankstesniuose sprendimuose suformuluotos taisyklės yra galimi ir pateisinami tik kaip atsakas į pasikeitusias aplinkybes. Priešingai, kadangi nei faktinis *Roe* bylos „širdies“ pagrindas, nei jo supratimas nepasikeitė, teismas negali ketinti pakeisti *Roe* precedentą be jokių pateisinančių aplinkybių. [...] *Roe* bylos „širdies“ pakeitimas ne tik sąlygotų nepateisinamą rezultatą, bet ir stipriai susilpnintų Aukščiausiojo teismo autoritetą. [...] Tik labiausiai įtikinančio pateisinimo pagal pripažintus precedento standartus gali pakakti įrodyti, jog vėlesnis sprendimas, panaikinant pirmąjį yra visai ne pasidavimas politinam spaudimui ar to pagrindo, pagal kurį buvo priimtas pirmasis sprendimas nepripažinimas. [...] Sprendimas pakeisti *Roe* „širdį“, atsižvelgiant į egzistuojančias aplinkybes, būtų didžiausia teisinė klaida [...]”⁷⁶.

Taigi šioje byloje teismas dar kartą kategoriškai patvirtino, kad abortas yra teisė į laisvę. Teismas taip pat pažymėjo *Stare decisis* doktrinos reikšmingumą užtikrinant paties teismo veiklos teisėtumą. Svarbiausia šioje byloje, kad teismas galutinai pripažino, jog lemiamas veiksnys priimant sprendimą yra asmens laisvė, todėl moters teisė nutraukti nėštumą prieš vaisiaus gyvybingumą yra svarbiausias *Roe v. Wade* bylos akcentas. Tačiau, nors teismas ir pripažino esminį *Roe v. Wade* byloje suformuotą principą-teisę laisvai nutraukti nėštumą iki vaisiaus gyvybingumo laikotarpio- jis atmetė daug kitų šioje byloje suformuluotų teisinių teiginių. Pavyzdžiui, *Roe v. Wade* byloje išskirti nėštumo trimestrų laikotarpiai, nuo kurių priklauso valstybės galimybė įsikišti ir vienaip ar kitaip teisiškai reguliuoti abortus, įvertinti kaip nelankstūs ir todėl atmesti. Vietoj jų, siekiant užtikrinti valstybės interesą dėl būsimos gyvybės išsaugojimo, pasiūlyta nustatyti kitas priemones, kurių tikslas būtų įtikinti moterį prioritetą teikti vaiko gimimui, bet ne abortui. *Taigi šios bylos pasekmė: patvirtinta pati esminė Roe v. Wade bylos išvada dėl asmens teisės į laisvę.* Kitos *Roe v. Wade* bylos sprendimo dalys, kurios

⁷⁶<http://heinonline.org/HOL/LuceneSearch?terms=Planned+parenthood&collection=usreports&searchtype=simple&submit=Go&termtype=word> prisijungimo laikas 2007-10-04

konkrečiai nurodo, kaip turėtų būti įgyvendinama asmens teisė į laisvę, buvo atmestos. Tuo būdu, palaikant ankstesnio sprendimo dalį, pripažįstančią teisę į laisvę apskritai, teismas pripažino laisvės interesą esminiu ir užtikrino *Stare decisis* doktrinos laikymąsi. Dar viena aplinkybė: teismas pripažino, kad lyginant su pirmąja byla buvo pasikeitusios aplinkybės: progresas motinos sveikatos priežiūros srityje buvo ženklus, galimybė saugiai pasidaryti abortą vėlesniame nėštumo laikotarpyje, lyginant su 1973 m., kai buvo nagrinėjama *Roe v. Wade* byla, žymiai didesnė, o be to, medicina vaisių gyvybingu pripažino anksčiau, nei tai buvo 1973 m. Dėl šių medicininių galimybių pokyčių buvo atmestas *Roe v. Wade* byloje suformuluotas nėštumo trimestrų principas, kadangi jo taikymas būtų prieštaravęs šiems mokslo laimėjimams.

Apžvelgus šias dvi pastarąsias bylas, įrodyta ir pritartina Drew C. Ensign teiginiui, jog išties, jei bylos nagrinėjimo metu paliečiamos asmens konstitucinės teisės, atsižvelgiant į jų svarbą, jos turi būti aiškinamos plečiamai ir to aiškinimo pagrindu suformuluoti precedentai turi svarią galią nagrinėjant vėlesnes bylas. Kartu itin norisi sugrįžti prie magistrinio darbo pradžioje cituoto mokslininko R. Barnharto teiginių dėl *Stare decisis* doktrinos egzistavimo apskritai. Šis mokslininkas siūlo apskritai atsisakyti horizontaliosios *Stare decisis* doktrinos JAV teismuose nagrinėjant bylas, kuriose paliečiamos konstitucinės vertybės. Pasak šio autoriaus, *Stare decisis* galima naudoti laisva teismų valia kaip teisinio ekonomiškumo įrankį. Kartu jis kritikuoja sprendimą, priimtą *Casey* byloje, teigdamas, jog teismas „neanalizuoja, ar ankstesnis sprendimas yra absoliučiai teisingas ar klaidingas, bet ar jis vis dar veikia. [...] *Stare decisis* negali būti naudojama taip kaip *Casey* byloje: pritarti neteisingai Konstitucijos interpretacijai, kadangi teisėjas sutinka su byloje pasiektu rezultatu arba mano, jog ankstesnis sprendimas yra pernelyg svarbus, kad jį būtų galima pakeisti“⁷⁷. Taigi kaip matome, tų pačių bylų ir jose priimtų sprendimų įvairių teisės mokslininkų vertinimai nevienareikšmiai ir netgi, galima sakyti, priešaringi, tačiau galutinį žodį šios doktrinos taikyme visada taria teismas ir taiko ją atsižvelgdamas į jos tradiciją, joje suformuluotas teises vertybes ir pakitusias visuomenines aplinkybes, sąlygojančias tinkamą teisinę analizę.

Kaip matėme, pirmosios dvi bylos tarsi įrodo, jog tik „mišrios“ horizontaliosios *Stare decisis* taikymas yra pateisinamas, tuo tarpu kitos dvi, kuriose galima išvelgti sėkmingą „griežtą“ *Stare decisis*, nukreipia priešinga linkme, įrodydamos, jog ir „griežtas“ *Stare decisis* taikymas gali būti pakankamai veiksmingas. Tačiau atkreipkime dėmesį ir į tai, jog *Casey* byloje teismas patvirtino tik esminę *Roe* dalį, pripažindamas teisę į abortą apskritai, tačiau atmetė nėštumo trimestrų laikotarpius kaip neefektyvius, atžižvelgiant į šiuolaikinės medicinos laimėjimus.

⁷⁷ Barnhart R. Principled pragmatic *Stare decisis* in constitutional cases.- Notre Dame law review. P.1916.// http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

Galbūt „griežtas“ horizontaliosios *Stare decisis* taikymas šiuo atveju nėra toks jau ir „griežtas“? Tačiau „teismai turėtų keisti savo sprendimus daug rečiau, nei tai šiandien daroma“⁷⁸. Tai kaip yra iš tikrųjų, kuris modelis geriausiai užtikrina asmenų lygiateisiškumą ir pateisina šiuolaikinės visuomenės lūkesčius?

Magistrinio darbo autorė vis tik lieka prie savo nuomonės ir teigia, jog *efektyviausia yra „mišri“ horizontalioji Stare decisis ir savo išvadą grindžia šiais teiginiais:*

- *„teismai priimdami sprendimus galų gale privalo atkreipti dėmesį į esamą ir vis kintančią, besiplėtojančią mokslinę ir medicininę informaciją“⁷⁹. Be to, „teisingas Stare decisis doktrinos taikymas, t.y. nusistovėjusio teisės principo taikymas yra paremtas ne aklu sekimu ir vadovavimusi anksčiau suformuluotu precedentu, bet teisine analize, kuria rėmėsi ir ankstesnį sprendimą priėmęs teismas bei pasitelkiant į pagalbą kitų profesijų atstovus, padėsiančius interpretuoti ankstesnį sprendimą atsižvelgiant į šių dienų aktualijas“⁸⁰ Taigi tokiu teisės taikymu nėra paneigiama pati Stare decisis doktrinos esmė ir jos tolesnio taikymo galimybė, tačiau ieškoma sprendimo tarp pernelyg didelio šios doktrinos griežtumo ir pernelyg didelio lankstumo. Tai, kad teismai priima sprendimus interpretuodami nusistovėjusią teisę atsižvelgiant į pakitusius visuomeninius poreikius, lemia šios doktrinos lankstumą.*
- *„Stare decisis nekliudo pasikeitimams ir nepaverčia teisės nekintama. Išties, bendrosios teisės genialumas slypi gebėjime keisti pasenusią teisinę taisyklę modifikuojant atsižvelgiant į visuomenės lūkesčius“⁸¹.*

Magistrinio darbo autorė, atsižvelgdama į įvairių teisės mokslininkų nuomones ir teisminę praktiką teigia, jog šis *Stare decisis* veikimo principas įgyvendinamas tinkamai: teismai, nagrinėjantys vėlesnes bylas, atlieka ankstesnių analogiškų bylų analizę ir priimdami sprendimus atsižvelgia į pakitusias visuomenines, socialines, politines, mokslines ir kitas aplinkybes, t.y. ankstesnius sprendimus interpretuoja „šių dienų“ kontekste. Todėl šitaip yra realizuojamas

⁷⁸ Kalt Brian C. Three levels of Stare decisis: distinguishing common-law, constitutional, and statutory cases // Texas review of law & politics, No 2. 2003-2004. P. 281.//

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf
prisijungimo laikas 2007-01-10

⁷⁹ Meiselman Dodi Alyson, Frye Randolph Phyllis, Rose Katrina C. Slavery, sex and the ancient doctrine of stare decisis: a re-examination of the doctrine in light of time-influenced legal reasoning and the current state of transgendered legal issues//Gender &Law. 2000-2001, P.753.//

http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf
prisijungimo laikas 2007-01-10

⁸⁰ Ten pat, P.759.

⁸¹ Solomon Andrew.T. A simple prescription for texas ailing court system:stronger stare decisis//Saint Mary's Law journal 417 P. 430.//

<http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=top&rs=WLIN6.11&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split>
prisijungimo laikas 2007-01-10

„mišrusis“ horizontaliosios *Stare decisis* modelis. Kartu šis modelis suponuoja ir tai, kad teismas neturi teisės nepagrįstai pakeisti ankstesnių sprendimų, o bet kokią pakeitimą privalo tinkamai teisiškai argumentuoti. Taigi tik toks *Stare decisis* taikymo modelis pateisins pakitusius visuomenės lūkesčius ir garantuos asmenų lygiateisiškumą analogiškoje situacijoje, interpretuojant ją per laiko prizmę. Kartu patvirtinama ir magistrinio darbo hipotezė, jog *Stare decisis* nėra ir negali būti tik „griežta“, o privalo būti adaptuojama ir taikoma atsižvelgiant į pakitusius visuomenės poreikius. Tai įrodo ir *Stare decisis* taikymo išimčių Anglijos ir JAV teismuose gausa.

3.4. *Stare decisis* doktrinos taikymo ypatumai Jungtinių Amerikos Valstijų ir Anglijos teisėje. Lyginamasis aspektas.

Jau susipažinome su *Stare decisis* taikymo ypatumais, galimomis *Stare decisis* išimtimis nagrinėjamose bendrosios teisės tradicijų valstybėse. Todėl šis poskyris skirtas trumpai apibendrinti galimus *Stare decisis* skirtumus JAV ir Anglijoje ir pabandyti atsakyti į keletą klausimų. Ar nuo tada, kai Anglijoje buvo paskelbtas garsusis 1966 m. pranešimas teismų praktikos klausimais, suteikęs teisę Lordų rūmams nukrypti nuo savo ankstesnių sprendimų, takoskyra tarp šių abiejų valstybių *Stare decisis* doktrinos taikymo sumažėjo? Ar tai, jog JAV tariamai „dažniau“ ir „lengviau“ nukrypstama nuo ankstesnių sprendimų, suponuoja skirtingą šios doktrinos autoritetą abiejose šiose valstybėse? Ir apskritai, ar negresia šios doktrinos išnykimas, jei teismai naudojami plačia diskrecija nesivadovauti ankstesniais sprendimais sprendžiant analogiškas bylas? Kaip magistrinio darbo autorės minėta anksčiau, yra įvairūs svertai, užtikrinantys tinkamą *Stare decisis* doktrinos taikymą teismuose, susiję su *Stare decisis* išimčių ribojimu. O norint atsakyti į klausimą, kur vis tik slypi skirtingumai tarp šios doktrinos taikymo JAV ir Anglijoje, reikia šiek tiek sugrįžti prie doktrinos vystymosi istorinių aplinkybių ir prisiminti šiuolaikinės teisinės praktikos tendencijas.

Prisiminkime, jog modernioji *Stare decisis* galutinai susiformavo XVIII-XIX a. *Stare decisis* modelis Anglijoje buvo paremtas *absoliučiu autoritetu*. Tuo tarpu „Amerikietiškoji“ *Stare decisis* doktrina, perėmusi esminius „Angliškosios“ postulatus, susiformavo štai tokia: pirma, Aukščiausiasis Federacinis teismas niekada nelaikė savo ankstesnių sprendimų griežtai įpareigojančiais. Beje, ir kiti federaciniai ir valstijų teismai laikėsi šios nuostatos. Antra, Aukščiausiojo teismo sprendimai federacinio lygmens klausimais buvo įpareigojantys visus kitus federacinius, ar valstijų teismus. Trečia, kito, nei Aukščiausiasis, federacinio teismo sprendimas federacinio lygmens klausimais galėjo būti įtikinantis valstijos teismą, tačiau neįpareigojantis jo. Ir atvirkščiai: valstijos teismo sprendimas federacinio lygmens klausimu galėjo būti įtikinančiu,

bet neįpareigojančiu federacinius teismus. Ketvirta, kitų nei Aukščiausiasis teismas federacinių teismų sprendimai neįpareigojo tos pačios, ar žemesnės teisminės grandies federacinių teismų, nebent tik jei pastarieji pakludavo šiems sprendimams. Penkta, Aukščiausiojo teismo požiūris į konstitucines bylas buvo gana lankstus. Kaip žinia, Federacinės konstitucijos pataisų mechanizmas, būdamas itin sudėtingas, praktiškai sąlygojo pataisų negalimumą legislatyvinio keliu. Todėl teismas itin dažnai keitė savo sprendimus konstitucinėse bylose. Šešta, „Amerikietiškoji“ doktrina buvo ypač jautri socialiniams, ekonominiams ir politiniams pokyčiams⁸².

Apžvelgus moderniosios *Stare decisis* doktrinos funkcionavimo pradžią JAV ir Anglijoje, galima išskirti keletą priežasčių, lėmusių skirtingą *Stare decisis* doktrinos taikymą:

- *Skirtingas Stare decisis doktrinos taikymas buvo nulemtas doktrinos vystymosi abiejose valstybėse istorijos. JAV iš šios doktrinos tėvynės- Anglijos perėmė pačią doktrinos idėją, joje įkūnytas teisinės vertybes, pritaikydama visa tai savo unikaliai teisinei sistemai.*
- *Skirtingas Stare decisis doktrinos taikymas taip pat buvo nulemtas skirtingos valstybių formos, skirtingos jose funkcionuojančios teismų sistemos.*

Esminiai skirtumai, susiklostę taikant šią doktriną:

- *JAV ir Anglijos Aukščiausiųjų teismų galimybė nesilaikyti savo pačių ankstesnių precedentų (Anglijoje-absoliutus autoritetas).*
- *Didesnis JAV teismų „jautrumas“ pakitusioms socialinėms, politinėms ir ekonominėms aplinkybėms.*

Ar šie skirtumai išlikę tokie patys ir iki šių dienų? Anksčiau apžvelgę *Stare decisis* išimtis, galime teigti, jog daugiau pokyčių atsirado Anglijos *Stare decisis* doktrinos taikyme, nei JAV. Tai susiję su jau ne kartą minėtu 1966 m. Lordų rūmų pranešimu teisminės praktikos klausimais bei pastebima *Stare decisis* išimčių gausėjimo tendencija, susijusia su teisminės praktikos pokyčiais, ETT veikla. Taigi Angliškai *Stare decisis* tapus „lankstesnei“ ir priartėjus prie „Amerikietiškosios“ sumažėjo tiek pirmasis, tiek ir antrasis magistrinio darbo autorės išskirti skirtumai. Pažymėtina tik, kad Lordų rūmai rečiau nei JAV Aukščiausiasis Federacinis teismas naudojasi teise nukrypti nuo ankstesnių savo sprendimų ir daro tai „labai atsargiai“⁸³. Štai Cross R., Harris J.W. lygindami šių dviejų valstybių *Stare decisis* doktrinas, kaip faktorių, lemiantį lankstesnę *Stare decisis* JAV, išskiria konstituciniuose ginčiuose keliamų klausimų

⁸² Plačiau žr. Sprecher Robert A. The development of the doctrine of *Stare decisis* and the extent to which it should be applied // American Bar Association journal. 1945, P. 503-504. // http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

⁸³ Sims V. English law and terminology. A guide for practioners and students.-London:Nomos, 2006. P.31.

svarbą. Pasak autorių, JAV Konstitucijos nuostatos turi būti taikomos atsižvelgiant į kintančias visuomeninio ir politinio gyvenimo aplinkybes, todėl Aukščiausiasis teismas sprendamas bylas tampa vis mažiau ir mažiau griežtas laikydamasis *Stare decisis* doktrinos⁸⁴. Nors, kaip parodė mūsų apžvelgti kai kurių bylų pavyzdžiai, yra ir gan sėkmingų „griežtos“ *Stare decisis* taikymo pavyzdžių net ir konstitucinėse bylose, pavyzdžiui, analizuotoje *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey*, ir atvirkščiai-„lanksčių“ statutinėse bylose, kaip pavyzdžiui *Monell v. New York Department of Social Services*, kurioje buvo pakeistas *Monroe v. Pape* byloje priimtas precedentas, papildant teisnaus atsakovo sąvoką įtraukiant į ją savivaldybę⁸⁵.

Baigiant šį poskyrį, į pradžioje iškeltus klausimus atsakytina taip:

- *Takoskyra tarp Stare decisis taikymo Anglijoje ir JAV sumažėjo, nes Anglijoje ši doktrina tampa vis „lankstesnė“ atsižvelgiant į kintančią teismų praktiką ir Europos Sąjungos teisės įtaką.*
- *Ši doktrina yra autoritetinga ir negali išnykti nė vienoje iš bendrosios teisės tradicijų valstybių, kadangi jos autoritetas nulemtas ilgos doktrinos raidos, teisėjų kaip „įstatymų leidėjų“ teisinio statuso. Be to, doktrinos autoritetas sąlygoja precedento, kaip pagrindinio teisės šaltinio reikšmę.*

3.5. Teismo precedento privalomumo Lietuvoje problema. *Stare decisis* šiandienos Lietuvoje-realybė?

Magistrinio darbo autorė grįžta prie darbo pradžioje epizodiškai pradėtos gvildinti precedento funkcionavimo Lietuvoje temos. Kaip minėta, LR Konstitucinis Teismas viename savo nutarimų įtvirtino privalomą teismo precedento pobūdį, tuo sustiprindamas teismo precedento kaip privalomo teisės šaltinio autoritetą mūsų šalyje. Nors vadovaujantis kontinentinės teisės tradicija teisminis precedentas mūsų valstybėje laikomas antriniu civilinio proceso teisės šaltiniu, „[...] tikrovė buvo ir yra kitokia“⁸⁶. Norint atsakyti, ar *Stare decisis* šiandienos Lietuvoje nėra fikcija, pirmiausia reikia išspręsti paties teismo precedento privalomumo problemą, o būtent šiuo klausimu ir netyla teisės mokslininkų ir praktikų diskusijos. Štai plačiai teismo precedento privalomumą Lietuvoje analizavęs Rytis Jokubauskas teigia, jog Lietuvoje, nors ir pasukta teismo precedento privalomumo link,

⁸⁴ Plačiau žr. Cross R. Harris J.W. Precedent in English law.- Oxford: Clarendon Press, 1991. P. 20.

⁸⁵ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States.-St. Paul Minnesota: West group, 2003. P.65.

⁸⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T.1. P.140.

tačiau „galima konstatuoti *neformaliai* privalomą teismo precedento pobūdį, kurio formalizavimas atitiktų teismų veikloje susiklosčiusią praktiką“⁸⁷. Pagrindiniai šio autoriaus argumentai dėl neformalaus teismo precedento privalomumo Lietuvoje pripažinimo yra: pirma, Konstitucinio Teismo kaip negatyvaus įstatymų leidėjo teisinis statusas: „nors Konstitucinio teismo nutarimai turi įstatymo galią, diskutuotina, ar nutarime išdėstytus motyvus (ne rezoliucinę nutarimo dalį) galima prilyginti įstatymuose įtvirtintoms teisės normoms“⁸⁸; antra, precedento, kaip teisės šaltinio neigimas prieštarauja keletui bendrųjų teisės principų, tokių kaip teisingumas, teisėjų ir teismų nepriklausomumas, lygiateisiškumas, todėl „[...] išryškėja būtinybė teisės aktuose įtvirtinti privalomą teismo precedento pobūdį“⁸⁹.

Žvelgiant iš konstitucinės teisės perspektyvos, galima teigti, jog *Konstitucinio Teismo nutarime suformuluotas teismo precedento privalomumas prilygsta oficialiam jo privalomumo teisės aktuose įtvirtinimui*. Kodėl? Šiais laikais vis dažniau kalbama apie jurisprudencinę konstituciją Lietuvoje, kuri yra „[...] aukščiausios galios akto, vadinamo Konstitucija, ir konstitucinės jurisprudencijos, kurioje šis aktas aiškinamas ir plėtojamas, jungties samprata. [...] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė leidžia daryti išvadą apie neabejotiną jurisprudencinės konstitucijos susiformavimą Lietuvoje, t.y. apie išplėtos konstitucinio tikrinimo sistemos susiformavimą Lietuvoje. [...] Kuo motyvuojama išvada apie Konstitucijos rangui prilygstančią konstitucinės jurisprudencijos galią? Atsakymas labai paprastas: Konstitucinio teismo akte suformuluotos konstitucinės doktrinos, kuri yra visus saistanti, negalima įveikti priėmus įstatymą ar konstitucinį įstatymą pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį. Tik pačios Konstitucijos pataisa galima įveikti konstitucinėje jurisprudencijoje suformuluotą oficialią konstitucinę doktriną. [...] Konstitucinės jurisprudencijos dėka užtikrinamas integruojantis ir nukreipiantis Konstitucijos vaidmuo teisės sistemoje, Konstitucija tampa realiai taikoma teisė“⁹⁰. *Vadinasi, jei Konstitucinio teismo nutarimai savo teisine galia prilygsta Konstitucijai, kadangi tampa „rašytinės“ Konstitucijos sudedamąja dalimi, teismo precedento privalomumą, konstatuotą viename iš Konstitucinio teismo nutarimų ir sąlygotą konstitucinio teisinės valstybės principo, reikėtų vertinti kaip Konstitucinę nuostatą?* O kaip gi tada vertinti tai: „Konstitucinio teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi [...]“⁹¹, „Nagrinėdami bylas, teismai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo ir kitais įstatymais [...] taip pat vadovaujasi oficialiai

⁸⁷ R. Jokubauskas Teismo precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje// Jurisprudencija. 2007, Nr. 5(95). P. 55.

⁸⁸ Ten pat, P. 53.

⁸⁹ Ten pat, P. 55.

⁹⁰ E. Jarašiūnas. Jurisprudencinė Konstitucija // Jurisprudencija. 2006, Nr.12(90). P. 27-32.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 6-120.

paskelbtais Lietuvos Respublikos *Konstitucinio Teismo nutarimais*⁹²? Arba tai: „[...] paaiškėja, kad tikroji Konstitucija yra ne tik ta, kurią tauta „priėmė referendumu“, bet ir ta, kurios tauta „referendumu nepriėmė“, bet kurią aiškinimu kuria Konstitucinis Teismas. Tada kyla klausimas, kiek legitiška ta Konstitucijos dalis, kurią aiškinimu kuria Konstitucinis Teismas ir kurią jis laiko lyg ir svarbesne, nes nuolat pabrėžia, kad Konstitucijos negalima skaityti pažodžiui? Vadinasi, išeitų, kad rašytinė Konstitucija, priimta „tautos referendumu“, mažiau svarbi, mažiau autentiška už nerašytinę, bet atpažįstamą Konstitucinio Teismo aiškinimu. [...] Bandant pernelyg plačiai aiškinti Konstituciją neišvengiamai nuvertinamas Konstitucijos tekstas. [...] Rašytinė Konstitucija tada dideliu mastu verčiama nerašytine, o tokios „transformuotos“ Konstitucijos tikroju žinovu, o gal ir kūrėju tenka laikyti tik Konstitucinį Teismą, kurio išaiškinimai tik todėl „objektyvūs ir teisingi“, kad yra galutiniai ir neskundžiami. Tai kertasi su kontinentinės teisės tradicija, kuri pagrįsta aiškiu valdžių padalijimo principu, pagal kurį teisėkūra laikoma parlamento prerogatyva, o aiškinimu grindžiama teismų teisėkūra yra ne taisyklė, o taisyklės išimtis ir legalizuojama tais atvejais, kai tai „objektyviai būtina“⁹³. Taigi klausimas dėl Konstitucinio teismo nutarimais formuluojamos doktrinos *vis dar* lieka atviras ir reikalaujantis nuoseklesnės tolimesnės teisinės analizės, kaip ir klausimas dėl teismo precedento privalomumo.

Magistrinio darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo konstatuotas teismo precedento privalomumas, nuostatas bei esamą šių dienų teismų praktiką⁹⁴, tikslinga diskutuoti dėl *teismo precedento pripažinimo vienu iš pagrindinių privalomų civilinio proceso (ir ne tik) teisės šaltinių Lietuvoje, kuriuo turėtų vadovautis teismai nagrinėdami bylas. Nutarimu nustatyti ipareigojimai vadovautis ir vėlesnes analogiškas bylas spręsti vienodai, remiantis tais pačiais teisiniais kriterijais, atitinkamų teisės nuostatų turinio ir taikymo samprata, taip užtikrinant teismo jurisprudencijos tęstinumą, nuoseklumą ir nuspėjamumą, besąlygiškai lemia precedentinės teisės, o kartu ir Stare decisis doktrinos egzistavimo pripažinimą Lietuvoje. Kaip analizuota šiame darbe, Stare decisis doktrina grindžiama nuostata, jog privalu priimti tapačius sprendimus analogiškose bylose (galimos išimtys). Be Stare decisis doktrinos teismo precedentas negalėtų egzistuoti, liktų tik teisine fikcija, nes tik Stare decisis ipareigojantis pobūdis lemia tapačių bylų sprendimų seką. Teiginį dėl Stare decisis ir teismo precedento pripažinimo Lietuvoje dar labiau*

⁹² Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

⁹³ A. Vaišvila. Teisės aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. 2006, Nr. 8(86). P. 15-16.

⁹⁴ LAT praktikoje gausu bylų, kuriose atsižvelgiama į ankstesnėse bylose suformuluotas teismo taisykles. Pavyzdžiui, LAT 2007 m. sausio 24 d. nutartis civ. byloje M.Č. v. E.M., I.D. (bylos Nr. 3K-7-4/2007), LAT 2007 m. birželio 22 d. nutartis civ. byloje AB „Geonafta“ v. Svenska Petroleum Exploration AB (bylos Nr. 3K-7-158/2007).

sustiprina naujausias LR Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas, kuriame užtikrinant konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą, atkartojamos ankstesnio nutarimo pagrindinės nuostatos dėl teisminio precedento privalomumo ir primenama, jog „teismų precedentai yra teisės šaltiniai [...]“⁹⁵ Nors šiuo nutarimu LR Civilinio proceso kodekso 4 straipsnio nuostatos pripažintos neprieštaraujančiomis Konstitucijai, nes leidžia teismams atsižvelgti ne tik į kasacinę tvarką priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus, bet ir į savo pačių ir visų aukštesnės instancijos teismų sukurtus precedentes, magistrinio darbo autorės nuomone, vis tik *tikslinga teisminio precedento privalomumą formalizuoti teisės aktais, pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 4 straipsnį ir Teismų įstatymo 33 straipsnio normas atitinkamai papildant, jog teismai taip pat atsižvelgia į savo pačių bei aukštesnės instancijos teismų suformuluotą teisminę praktiką. Taip būtų tinkamai užtikrinamas teisminio precedento, kaip iš Konstitucijos kylančios maksimos, privalomumas.*

2006 m. kovo 28 d. nutarimo esminės nuostatos, priartinančios Lietuvos precedentinę doktriną prie bendrosios teisės tradicijų valstybių precedentinės teisės doktrinos:

- *Lietuvoje, kaip ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse, įtvirtinta vertikali ir horizontali Stare decisis taikymo formos: „[...] bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų-sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų-precedentų tų kategorijų bylose; [...] aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi tais pačiais teisiniais kriterijais; [...] Bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susisaistymas savo pačių sukurtais precedentais [...] bei žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susaistymas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimais [...] neišvengiamai suponuoja tai, kad minėti teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo vadovaujamosi taikant tas nuostatas [...] anksčiau sprendžiant analogiškas bylas“⁹⁶.*

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2007, Nr.111-4549.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija),

- *Lietuvoje, kaip ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse, Stare decisis doktrina yra „lanksti“, t.y. galimos šios doktrinos taikymo išimtys. „[...] Nuo esamų precedentų gali būti nukrypstama ir nauji precedentai gali būti kuriami tik tais ypatingais atvejais, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti“⁹⁷.*

Magistrinio darbo autorės nuomone, Konstitucinis Teismas žengė didžiulį žingsnį teismo precedentų privalomumo, taigi ir *Stare decisis* doktrinos link. Ir šis žingsnis tik sveikintinas. Sveikintinos ir tolimesnės teisininkų diskusijos dėl precedentinės teisės doktrinos perspektyvų Lietuvoje, dėl precedentų kaip teisės šaltinio vietos kitų teisės šaltinių sistemoje.

Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr.36-1292

⁹⁷ Ten pat.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. *Stare decisis* doktrina, reiškianti, kad teismui yra privaloma tvirtai laikytis ankstesnių precedentų, kai vykstant bylinėjimuisi iškyla tos pačios aplinkybės, yra svarbiausias bendrosios teisės tradicijų valstybėse suformuotos precedentinės teisės doktrinos elementas.
2. *Stare decisis* doktrinos raidai Anglijoje ir JAV didžiausią įtaką turėjo skirtingi veiksniai. Tačiau jų būta ir bendrų: tai įvairių mokslininkų darbai, teismų sprendimų rinkiniai. *Stare decisis* doktrina tokia, kokia ji yra šiandien, istoriškai nulemta *samprotavimo pagal analogiją teorijos* reiškiančios, jog esant vienodoms faktinėms aplinkybėms vėlesnės bylos turi būti sprendžiamos vienodai.
3. *Stare decisis* doktrinos tikslas-užtikrinti šioje doktrinoje įkūnijamų vertybių laikymasi. *Stare decisis* doktrinos reikšmė- praktinis šių vertybių realizavimas. Siekiant sumažinti galimus *Stare decisis* doktrinos trūkumus ir akcentuoti privalumus, šią doktriną reikia taikyti „lanksčiai“, atsižvelgiant į šių dienų aktualijas.
4. Teisminio precedento vieta bendrosios teisės tradicijų valstybių teisės šaltinių sistemoje nulemta *Stare decisis* doktrinos autoriteto bei pripažinimo, jog teismai yra teisės kūrėjai. Dėl šių priežasčių teisminis precedentas čia tampa vienu iš pagrindinių teisės šaltinių.
5. Iš dviejų teisminio precedento sudedamųjų dalių- *ratio decidendi* ir *obiter dictum* svarbiausia yra pirmoji, kadangi ji atskleidžia elgesio taisyklę, kuri vėliau bus taikoma sprendžiant analogiškas bylas. Sunkumai, iškylantys nustatant bylos *ratio decidendi*, susiję su esminių faktinių bylos aplinkybių, kurių pagrindu ir priimtas teisinis sprendimas, identifikavimu. Nors abi teisminio precedento sudedamosios dalys yra itin glaudžiai susiję, *Stare decisis* siejama tik su teismo sprendimo *ratio decidendi* privalomumu.
6. Teisminis precedentas gali būti įpareigojančio arba įtikinančio pobūdžio. Tai priklauso nuo teismo, kuris suformulavo teisinę taisyklę, vėliau tapusią teisminiu precedentu ir teismo, sekančio tuo precedentu vietos teismų sistemoje, taigi nuo vertikaliosios ir horizontaliosios *Stare decisis* taikymo formų.
7. Vertikaliosios ir horizontaliosios *Stare decisis* taikymo formų skirtumai JAV ir Anglijoje yra nulemti skirtingos šių valstybių formos, skirtingos šių valstybių teisminės sistemos bei pačios *Stare decisis* doktrinos tradicijos.
8. *Stare decisis* doktrina šiais laikais Anglijoje nėra tokia „griežta“, kaip šio amžiaus pradžioje. Tai sąlygoja *Stare decisis* doktrinos išimčių sistema, kuri daugiausia

formuojama pačios teismų praktikos. Pastebima pamažu vis didėjanti *Stare decisis* išimčių tendencija Anglijoje, sąlygojama visuomeninių vertybių, statutinės teisės kismo, Europos Sąjungos teisės sistemos hierarcijos prieš Anglijos teisės sistemą. JAV *Stare decisis* „lanksčiausiai“ taikoma konstitucinėse bylose. Tuo tarpu bylose, kuriose paliečiami statutinės teisės klausimai *Stare decisis* taikoma „griežčiau“, nors ir čia neišvengiama ankstesnių teisminių precedentų pakeitimo tai argumentuojant.

9. Šiais laikais bendrosios teisės tradicijų valstybėse *Stare decisis* doktrinos taikymas yra pakankamai veiksmingas, leidžiantis modifikuoti *Stare decisis* taip, kad ši doktrina būtų taikoma su išimtimis, jeigu teismų sukurtos teisės atžvilgiu visuomenės poreikiai yra pakitę. Teisingas *Stare decisis* doktrinos taikymas turėtų būti paremtas ne aklu sekimu ir vadovavimusi anksčiau suformuluotu precedentu, bet teisine analize, kuria rėmėsi ir ankstesnį sprendimą priėmęs teismas. Tik toks *Stare decisis* doktrinos taikymas pateisina šiuolaikinės visuomenės lūkesčius.
10. Angliškoji *Stare decisis* doktrina šiandien priartėja prie „Amerikietiškosios“, kadangi doktrina tampa vis „lankstesnė“ atsižvelgiant į kintančią teismų praktiką.
11. Atsižvelgiant į šių dienų Lietuvos teisminės praktikos nuoseklumą, LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo nuostatas, neabejojama „lanksčios“ *Stare decisis* doktrinos funkcionavimu Lietuvoje.

Rekomendacijos:

1. Pripažįstant *Stare decisis* doktriną Lietuvoje, tikslinga diskutuoti dėl teismo precedentų kaip vieno iš pagrindinių privalomų civilinio proceso teisės šaltinių pripažinimo.
2. Tikslinga teismo precedentų privalomumą formalizuoti teisės aktais, pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 4 straipsnį ir Teismų įstatymo 33 straipsnio normas atitinkamai papildant, jog teismai taip pat atsižvelgia į savo pačių bei aukštesnės instancijos teismų suformuluotą teisminę praktiką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 – 1014;
2. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 – 1340;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 6-120;
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

II. Specialioji literatūra:

5. Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija:studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
6. Driukas A.,Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika.-Vilnius:Mykolo Romerio universitetas, 2005. T.1.
7. Glendon M.A., Gordon M.W., Osakwe C. Vakarų teisės tradicijos.-Vilnius:Pradai, 1993.
8. Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos.-Vilnius:Mykolo Romerio universitetas, 2005.
9. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I dalis.- Vilnius:Justitia, 2003.
10. Vaišvila.A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004.
11. Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas.-Vilnius:Eugrimas, 2001.
12. Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kt. Tarptautinės organizacijos.- Vilnius:Justitia, 2001.
13. Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. –West group, 2003.
14. Cross R., Harris J.W. Precedent ir English Law.- Oxford: Clarendon Press, 1991.
15. Curzon L.B. Dictionary of law.-Harlow:Pearson,:Longman, 2002.
16. Garner Bryan A. Black's law dictionary.-St. Paul, Minn:West group, 1999.
17. Gifis Steven H. Law dictionary.-Barron's, 1996.
18. Kelly D., Slapper G. English legal system.-London:Cavendish Publishing limited, 1995.
19. Major W.T. Basic English law.-London:Macmillan, 1990.

20. Manchester C., Salter D. Exploring the law: the dynamics of precedent and statutory interpretation.- London: Sweet&Maxwell, 2006.
21. Partington M. An introduction to the English legal system.- Oxford: Oxford University press, 2004.
22. Sims V. English law and terminology. A guide for practioners and students.- London: Nomos, 2006.
23. Stewart W.J. Collins dictionary law.- Glasgow: Harper Collins, 2001.

III. Periodiniai leidiniai:

24. E. Jarašiūnas. Jurisprudencinė Konstitucija // Jurisprudencija. 2006, Nr.12(90).
25. R. Jokubauskas. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija. 2007, Nr. 5(95).
26. V. Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje // Teisė. 2002, Nr. 42
27. V. Vasiliauskas. Teisminio precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas // Teisė. 2002, Nr. 42.

IV. Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai:

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2006, Nr.36-1292
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios 2007, Nr. Nr.111-4549

V. Mokslinės publikacijos duomenų bazėse:

30. Barnhart R. Principled pragmatic stare decisis in constitutional cases. Notre Dame law review//
http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10

31. Ensign Drew C. The impact of liberty on stare decisis: the renquist court from Casey to Lawrence // New York University Law Review, 2006 //
http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLI N6.11&mt=World Journals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split prisijungimo laikas 2007-01-10
32. Farber Daniel A. The rule of law and the law of precedents// Minesota Law review//
http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLI N6.11&mt=World Journals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split prisijungimo laikas 2007-01-10
33. Field G. Thomas III. The role of Stare Decisis in the Federal circuit // The federal circuit Bar journal . 1999-2000 //
http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section §ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10
34. Gardner John C. A comparision of the doctrine of judicial precedent in American law and Scots law. American Bar Association journal
http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section §ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10
35. Heydon J.D. Limits to the powers of ultimate appellate courts // Law quarterly review// 2006. 122 (JUL)//
http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLI N6.11&mt=World Journals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split prisijungimo laikas 2007-01-10
36. Kalt Brian C. Three levels of Stare decisis: distinguishing common-law, constitutional, and statutory cases // Texas review of law & politics. 2003-2004//
http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section §ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10
37. Meiselman Dodi A. Frye Randolph Ph., Rose K.C. Slavery, sex&gender, and the ancient doctrine of stare decisis: a re-examination of the doctrine in light of time-influenced legal reasoning and the current state of transgender legal issues // The Georgtown journal of gender and the law. 2001-2002 //
http://heinonline.org_HOL_PDF_handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section §ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10
38. Solomon Andrew T. A sipmle prescription for Texas's ailing court system: stronger stare decisis. Saint Mary's law journal. 2006 //
http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLI

N6.11&mt=World Journals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split prisijungimo laikas 2007-01-10

39. Sprecher Robert A. The development of the doctrine of Stare decisis and the extent to which it should be applied // American Bar Association journal. 1945//
http://heinonline.org/HOL/PDF/handle=hein.journals_abaj26&id=800&print=section§ion=274&ext=.pdf prisijungimo laikas 2007-01-10
40. *Roe v. Wade*
<http://heinonline.org/HOL/LuceneSearch?terms=Roe+v.+Wade&collection=usreports&searchtype=simple&submit=Go&termtype=word> prisijungimo laikas 2007-10-04
41. *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey*
<http://heinonline.org/HOL/LuceneSearch?terms=Planned+parenthood&collection=usreports&searchtype=simple&submit=Go&termtype=word> prisijungimo laikas 2007-10-04

VI. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimai:

42. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 24 d. nutartis civ. byloje M.Č. v. E.M., I.D., Nr. 3K-7-4/2007
43. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 22 d. nutartis civ. byloje AB “Geonafta” v. Svenska Petroleum Exploration AB, Nr. 3K-7-158/2007

SANTRAUKA

Magistrinio darbo pagrindinis tikslas yra išanalizuoti teorinius bei praktinius *Stare decisis* doktrinos taikymo aspektus bendrosios teisės tradicijų valstybėse (Anglijoje ir JAV), atskleisti *Stare decisis* doktrinos problematiką ir ypatumus. Darbą sudaro trys dalys. Pirmoji darbo dalis yra teorinė. Čia atskleidžiama *Stare decisis* doktrinos samprata, jos istorinė raida, nurodomi galimi doktrinos privalumai ir trūkumai. Antroji dalis taip pat teorinė. Jos tikslas – atskleisti *Stare decisis* doktrinos ir precedentinės teisės santykį, kaip jis pasireiškia, todėl čia apžvelgiamas teisminis precedentas kaip pagrindinis teisės šaltinis apskritai, būdai, kaip teisingai identifikuoti teismo precedento sudedamąsias dalis – *ratio decidendi* ir *obiter dictum* ir išskiriamos teismo precedentų rūšys. Trečioji darbo dalis teorinė-praktinė. Joje analizuojamos *Stare decisis* taikymo teismuose vertikalioji ir horizontalioji formos, modeliai, keliamas klausimas dėl geriausio ir efektyviausio *Stare decisis* modelio kaip būdo, pateisinančio visuomenės lūkesčius ir skirtą užtikrinti asmenų lygiateisiškumą. Toliau daromas trumpas ekskursas į Lietuvos teisinę sistemą ir bandoma išspręsti teismo precedento privalomumo Lietuvoje problema, atsižvelgiant į esamą šių dienų teismo praktikos nuoseklumą ir LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu suformuluotas nuostatas. Taip magistrinio darbo autorė siekia paskatinti tolimesnes teises diskusijas dėl *Stare decisis* doktrinos funkcionavimo Lietuvoje perspektyvų ir teismo precedento, kaip pagrindinio civilinio proceso (ir ne tik) teisės šaltinio Lietuvoje pripažinimo. Vis tik pagrindinis dėmesys šiame magistro darbe skiriamas *Stare decisis* doktrinos teisei analizei Anglijoje ir JAV, bandoma nusakyti doktrinos efektyvaus taikymo ypatumus šiose bendrosios teisės tradicijų valstybėse.

SUMMARY

The main goal of this master's writing is to analyze theoretical and practical aspects of application of doctrine of *Stare decisis* and reveal its peculiarities in common law tradition- England and the United States of America. This work consists of three parts. The first part of this writing is theoretical and reveals the concept of *Stare decisis*, its historical development, points out the advantages and disadvantages of this doctrine. Second part-also theoretical. Its aim is to reveal relationship of case-law and *Stare decisis*. That's why the author of master's writing passes in review the precedent as the main source of law, analyzes the main ways how to identify composing parts of precedent- *ratio decidendi* and *obiter dictum*, also excludes sorts of the precedent. The third part of this writing- theoretical-practical. It concentrates in analyzing vertical and horizontal *Stare decisis*. The author also raises up the question which model of *Stare decisis* is the best and the most efficient nowadays, which model of *Stare decisis* works in accordance to expectations of society, which of the models grant equality before the law? The author also turns to the legal system of Lithuania and tries to solve the problem of binding precedent according to predictability of nowadays Lithuanian judicial practice and provisions formulated by Constitutional Court of the Republic of Lithuania. By this way the author of master's writing seeks to provoke further legal debate concerning probabilities of *Stare decisis* in Lithuania and acknowledgement of judicial precedent as the main source of civil procedure (and not only) law. Still, the main purpose of master's writing remains legal analysis of *Stare decisis* in England and the USA, trying to prescribe effective application of *Stare decisis* in these common-law countries.